

**Menneen ajan aikamuotojen käyttö S2-oppijoiden
kirjoitelmissa**

Maija Ohvo
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

OHVO, MAIJA: Menneen ajan aikamuotojen käyttö S2-oppijoiden kirjoitelmissa

Pro gradu -tutkielma, 73 sivua + 2 liites.
Kevät 2008

Tutkielmassa tarkastellaan S2-oppijoiden menneen ajan aikamuotojen käyttöä sekä menneeseen aikaan viittaamista. Aikaan viittaamiseen kokonaisuutena kiinnitetään tarvittaessa huomiota, mutta pääpaino on viittaamisen kielipillisissä keinoissa eli aikamuodoissa. Tutkimusaineistona on Yleisten kielitutkintojen suomen kielen kielitaitotestien kirjoittamisen osakokeessa tehtyjä kirjoitelmia, jotka jakautuvat perus-, keski- ja ylimmän tason kirjoitelmiin. Tekstilajeiltaan kirjoitelmat ovat muodollisia ja epämuodollisia viestejä, palautteita, hakemuksia sekä mielipidekirjoituksia. Yhteensä näitä lyhyitä kirjoitelmia on 1185.

Työssä selvitetään, miten menneen ajan aikamuotoja käytetään aineiston eri tasoilla, minkälaisia ongelmia aikamuotojen käyttöön liittyy sekä millaista kehitystä aikamuotojen käytössä voidaan havaita eri tasojen välillä. Tutkimuskysymyksiä lähestytään kolmesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin kiinnitetään huomio kvantitatiivisesti aikamuotojen määriin sekä erilaisiin virhetyyppisiin eri tasoilla. Toiseksi menneen ajan aikamuotoja tarkastellaan tekstikokonaisuuksissa kirjoitelmissa esiintyvien narratiivien avulla. Kolmanneksi keskitytään perfektin käyttötapoihin sen semanttisten tyyppimerkitysten kautta.

Aikamuotojen käytön ja virhetyyppien määrien tarkastelusta käy ilmi, että imperfekti on menneen ajan aikamuodoista suosituin. Ylimmällä tasolla imperfektin käyttö on paljon vähäisempää kuin perus- ja keskitasolla, perfektiiä käytetään sen sijaan enemmän ylimmällä tasolla kuin muilla. Eniten virheitä synnyttää kaikilla tasoilla imperfektin ja perfektin väliset sekaannukset. Ylimmällä tasolla aikamuotojen käyttö on usein lähes natiivin tasoista. Kirjoittajien narratiivien tarkastelu osoittaa, että ongelmana aikamuotojen käytössä on usein se, että niiden käyttö ei ole yhdenmukaista koko tekstissä. Narratiivia käytetään myös sellaisissa tehtävänannoissa ja tekstilajeissa, joissa sitä oletuksenmukaisesti ei tarvittaisi, oletettavasti siksi, että kertova tekstityyppi on kirjoittajille tuttu jo varhaisessa vaiheessa. Perfektin käytön moninaisuus aiheuttaa usein ongelmia niin kielen kuvaajille kuin sen oppijoillekin. Perfektin prototyyppejä ja suomen kielessä keskeisiä merkityksiä käytetään runsaasti, mutta periferisemmät merkitykset ovat kielenoppijoille vieraita. Lisäksi etenkin jatkuvuuden perfektissä tehdään virheitä kaikilla taitotasolla, ja erityisesti se sekoittuu preesensiin, mitä muissa perfektityypeissä ei niin selkeästi ollut havaittavissa.

Avainsanat: suomi toisena kielenä, aikamuodot, menneeseen aikaan viittaaminen, näennäisaikatutkimus.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen taustaa	1
1.2	Tutkimuskysymykset	2
1.3	Aineisto	4
2	MENNEESEEN AIKAAN VIITTAAMINEN	7
2.1	Aikaan viittaamisen keinot	7
2.2	Tempus kielellisenä kategoriana.....	12
2.3	Suomen kielen menneen ajan aikamuodot.....	14
2.3.1	Imperfekti	14
2.3.2	Perfekti	16
2.3.3	Pluskvamperfekti	20
3	AIKAMUODOT JA NIIDEN MÄÄRÄT ERI TASOILLA	21
3.1	Aikamuotojen jakauma eri tasoilla	21
3.2	Imperfekti.....	22
3.3	Perfekti.....	25
3.4	Pluskvamperfekti	27
4	NARRATIIVIT AINEISTOSSA.....	31
4.1	Narratiivin määritelmä ja ominaispiirteet	31
4.2	Perustaso: ystävän kyläily ja asiakaspalaute.....	33
4.3	Keskitaso: kirje lomamatkalta.....	36
4.4	Ylin taso: työhakemus	42
5	PERFEKTIN SEMANTTISET TYYPIT AINEISTOSSA	47
5.1	Yleistä perfektin käytöstä	47
5.2	Resultatiivinen perfekti	48
5.3	Eksperientaalinen perfekti	52
5.4	Jatkuvuuden perfekti.....	56
5.5	Muu perfektin käyttö	61
5.6	Semanttisten tyyppien käytön kehitys eri tasoilla.....	63
6	LOPUKSI	68
	LÄHTEET	71
	LIITE	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tapahtumien sijoittaminen aikajanelle on tärkeää kielenoppijalle jo hyvin varhain. Toisen kielen oppijan on opittava tietty tapa jäsentää aikaa sekä opittavalle kielelle ominaiset keinot viitata aikaan. Menneeseen aikaan viittaamiseen käytetään ennen menneen ajan aikamuotojen oppimista muita keinoja, mutta pian pelkkä preesens on riittämätön kielenoppijalle.

Aika semanttisena kategoriana voidaan jakaa menneeseen, nykyiseen ja tulevaan aikaan. Kun tehdään primaarein kahtiajako, vastapareiksi tulevat mennyt aika sekä menemätön aika, joka siis sisältää nykyisen ja tulevan. Nykyhetkeen käytetty ilmaisin on useimmissa kielissä merkitsemätön, ja muut ovat merkittäviä. Suomessa menneen ajan aikamuotoja ovat imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti, ja menemättömän ajan aikamuoto on preesens. Tutkielmani käsittelee näistä mennyttä aikaa, ja menemätön aika rajautuu ulkopuolelle.

Kielet ovat kehittäneet runsaasti keinoja temporaalisuuden ilmaisemiseen. Suuressa osassa kielistä temporaalisuus ilmenee myös verbien kieliopillisena kategoriana eli tempuksena. Temporaalisuuden ja aikaan viittaamisen tutkimuksen paino onkin ollut vahvasti keskittynyt finiittiverbiin, vaikka aikaan viittaamista ja sen eri keinoja on tutkittu myös kokonaisuutena.

Tempus on olennainen osa jokaisen lauseen merkitystä, ja koska se on niin perustavanlaatuinen kieliopillinen kategoria, se on polyseeminen. Siksi mitään lopullista totuutta aikamuodoista ja niiden merkityksistä ei voida tavoittaa. (Larjavaara 2007: 358–359.) Mielestäni tämä ei missään nimessä ole tarpeenkaan. Aikamuotojen monimerkityksisyys ja häilyvyys vain lisäävät niiden mielenkiintoa ja S2-näkökulmasta tutkimuksen mielekkyyttä. Toisen kielen aikamuotojen hallinta edellyttää myös niiden pragmaattisten merkitysten tuntemusta.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani tarkastelee S2-oppijoiden¹ menneen ajan aikamuotojen käyttöä sekä menneeseen aikaan viittaamista kolmentasoissa kirjoitelmissa. Kolmetasoiset kirjoitelmat mahdollistavat näennäisaikamenetelmän, jonka avulla tarkastelen aikamuotojen käytön kehitystä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

Miten menneen ajan aikamuotoja käytetään eri tasoilla?

Mitä ongelmia menneen ajan aikamuotojen käyttöön liittyy?

Miten menneen ajan aikamuotojen käyttö kehittyy tasolta toiselle?

Vaikka työn aiheena ovat menneen ajan aikamuodot, käsittelen myös jonkin verran aikaan viittaamista kokonaisuutena. Suomen kielessä aikaviittaus tehdään pitkälti finiittiverbin avulla, ja siksi aikamuodot ovat ensisijaisesti käsittelyssäni. Muitakin keinoja aikaan viittaamiseen käytetään, mutta ne ovat sekundaarisia aikamuotojen käyttöön verrattuna. S2-oppijat käyttävät muita keinoja yleensä ensin, jo ennen verbimorfologian kehittymistä sille tasolle, että aikamuotoja osataan käyttää monipuolisesti. Aikamuodot myös asettavat työlle luonnollisen rajauksen. Muitakin keinoja työssä käsitellään silloin kun se on tarpeellista, ja analyysissa ne otetaan jatkuvasti huomioon.

Tutkimuksessa tarkastellaan aikamuotoja nimenomaan merkityksen ja käytön kannalta. Tarkoitus on selvittää, miten oppijat aikamuotoja käyttävät eri tasoilla ja miten hyvin aikamuotojen käyttöä hallitaan. Tarkastelen myös, miten aikamuotoja käytetään narratiiveissa, sillä kertomusrakenne on keskeinen tapa kerrata menneitä tapahtumia, ja narratiivien yhteydessä voi käsitellä monelaisia menneeseen aikaan viittaamiseen liittyviä asioita. Selvitän, minkälaisia ongelmia suomen tempusjärjestelmä oppijoille aiheuttaa missäkin kielitaidon vaiheessa. Tarkoitus ei kuitenkaan ole tehdä yksinomaan virheanalyysia vaan tarjota yleiskuva S2-oppijoiden menneeseen aikaan viittaamisesta.

Aikaviittaus muodostuu siis monesta asiasta, joista aikamuodon käyttö on yksi. Aikaan viittaaminen on kuitenkin laajempi ilmiö kuin pelkkä tempuskategoria. Muita aikaan viittaamisen tapoja ovat mm. adverbiaalinen käyttö (leksikaalinen keino) ja

¹ Suomi toisena ja vieraana kielenä.

tapahtumien esittämisjärjestys (pragmaattinen keino). Jos halutaan tutkia aikaan viittaamista laajasti, on nämä muut keinot otettava tutkimuksessa huomioon, sillä varsinkin oppimisen alkuvaiheessa ne korvaavat morfologian keinoja, jotka oppijalla ovat vielä puutteellisia. Tässä työssä esittelen myös muut aikaan viittaamisen keinot, mutta en käsittele niitä erillisinä kokonaisuuksina, vaan keskityn aikamuotoihin ja niiden käyttöön. Aikamuotojen käytön yhteydessä muutkin keinot tulevat kuitenkin esille esimerkiksi silloin, kun aikamuotona on käytetty preesenssiä, vaikka kyse on menneistä tapahtumista, ja mennyttä aikaa tuodaan esille muilla tavoin. Keinot ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään ja saattavat olla myös ristiriidassa: esimerkiksi käytetty aikamuoto ja adverbi eivät sovellu yhteen.

Aikamuotojen muodostamiseen ja sen ongelmiin ei tässä työssä kiinnitetä juurikaan huomiota. Tärkeämpää tämän tutkimuksen kannalta on se, että aikamuotoa on ylipäättään yritetty käyttää, kuin se, onko muodostus onnistunut. Muodostukseen liittyviä seikkoja ei kuitenkaan voi täysin sivuuttaa, sillä varsinkin perus- ja keskitasolla ei aina ole selvää, onko kirjoittajalla ollut ongelma nimenomaan aikamuodon käyttötarkoituksen vai sen muodostamisen kanssa. Esimerkiksi kieltomuotojen ja konditionaalien perfektin muodot saattavat olla sen verran hankalia, että ei voi varmasti sanoa, mihin kirjoittajan ongelmat kohdistuvat. Usein ei myöskään ole selvää, mitä muotoa kirjoittaja on tarkoittanut, koska se ei muodostuksen ongelmien takia ole pääteltävissä. Perustason tekstejä lukiessa tuntuu usein, että kirjoittaja on taivuttanut sanoja hyvin sattumanvaraisesti, vailla tietoa sen enempää muodostuksesta kuin käytöstäkään.

En ole halunnut jaotella työtäni suoraan aikamuotojen mukaan, vaan tarkastelen aikaan viittaamista ja aikamuotoja kolmesta eri näkökulmasta. Tästä syystä omat lukunsa saavat aineistossa esiintyvät narratiivit sekä perfektin semanttiset tyypit. Luvussa kaksi käyn läpi aikaan viittaamiseen ja menneen ajan aikamuotoihin liittyvää teoriaa. Teorian lisäksi olen luvussa 2.1 myös analysoinut muutamia esimerkkejä, koska haluan ottaa esille sinänsä aikamuotoihin liittymättömiä asioita menneeseen aikaan viittaamisesta. Muualla työssä niitä ei omana kokonaisuutenaan käsitellä.

Luvussa kolme haen tutkimuskysymyksiin vastausta kvantitatiivisesti. Silloin käsitelen aikamuotojen määriä ja erilaisia virhetyyppejä sekä luon katsauksen siihen, kuinka paljon eri aikamuotoja käytetään, ja miten eri virhetyypit esiintyvät eri tasoilla.

Alaluvussa 3.4. käsittelen perusteellisesti pluskvamperfektin, jonka esiintymiä aineistossa on melko vähän. Tästä syystä se ei ole saanut omaa päälukua.

Narratiivia kirjoitelmissa käsittelen luvussa neljä. Narratiivi on keskeinen menneen ajan tapahtumien kuvailun tapa, johon liittyvät kiinteästi aikamuodot, erityisesti imperfektin käyttö, sekä muut aikaan viittaamisen keinot. Narratiivinen tekstityyppi näyttää kirjoittajilla olevan käytössä laajasti joka tasolla ja monissa eri tehtävätyypeissä ja tekstilajeissa. Siksi haluan käsitellä sitä omana kokonaisuutenaan. Näen sen tarkoituksenmukaisemmaksi kuin imperfektin käsittelyn yksinään, sillä sen yhteydessä menneeseen aikaan viittaaminen näyttäytyy paremmin tekstikokonaisuudessa. Imperfekti ei ole saanut omaa päälukua, vaan siihen liittyviä asioita käsitellään kaikissa luvuissa.

Edellisten lisäksi perfekti tarvitsee tarkemman oman analyysinsa sen käyttötapojen monimuotoisuuden vuoksi. Keskityn perfektin käyttötapoihin sen semanttisten tyyppimerkitysten avulla, joita käsittelen luvussa viisi. Tällöin pääsen luotaamaan tarkemmin perfektin käyttöön liittyviä asioita ja sitä, miten eri semanttiset tyypit aineistossa esiintyvät ja miten niiden käyttö kehittyi.

1.3 Aineisto

Tutkimusaineistona on Yleisten kielitutkintojen (Yki) kielitaitotestien kirjoittamisen osakokeessa tehtyjä kirjoitelmia, jotka jakautuvat perus- keski- ja ylimmän tason kirjoitelmiin². Kirjoitelmat ovat tammi- ja huhtikuulta 2004, sekä tammi-, huhti- ja lokakuulta 2005, mutta kaikentasoisia kirjoitelmia ei ole joka tutkintokerralta. Perustason kirjoitelmia on 447, keskitason 426 ja ylimmän tason 312.³ Ylimmän tason tekstit ovat keskimäärin pidempiä, joten yhteensä aineistoa on joka tasolta suurin piirtein saman verran. Jokaiselta kirjoittajalta on aineistossa kolme tekstiä. Tekstilajeiltaan kirjoitelmat ovat muodollisia ja epämuodollisia viestejä, palautteita, hakemuksia sekä mielipidekirjoituksia. Yhteensä näitä lyhyitä kirjoitelmia on siis 1185.

² Kiitän Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskusta mahdollisuudesta käyttää kirjoitelmia aineistonani.

³ Saatavilla olisi ollut keskitason kirjoitelmia vielä yhdeltä tutkintokerralta, mutta katson, että tämä aineisto on riittävä tämän tutkimuksen tarpeisiin.

Yleiset kielitutkinnot on aikuisille suunnattu kielitestausjärjestelmä, ja kokeisiin voi osallistua kuka tahansa riippumatta siitä, mistä on kielitaitonsa hankkinut. Eri osakokeita on viisi: tekstin ymmärtäminen, kirjoittaminen, rakenteet ja sanasto, puheen ymmärtäminen sekä puhuminen. (Opetushallitus 2002: 7.) Kirjoittamisen osakokeeseen kuuluu 2-3 erityyppistä ja eri aiheita käsittelevää tekstiä. Niissä arvioidaan sitä, miten viesti välittyy tehokkaasti ja luontevasti, sekä sitä, minkälainen on testattavan kyky käyttää kieltä tarkoituksenmukaisesti ja suhteellisen tarkasti. (Opetushallitus 2002: 11.) Yhteismitallisuuden varmistamiseksi kielitutkinnoissa on käytetty Euroopan neuvoston kielen opetuksen ja oppimisen yleiseurooppalaista viitekehystä. Testit perustuvat kuusiportaiseen taitotasoasteikkoon: perustason testi on tarkoitettu taitotasoille 1-2, keskitason testi tasoille 3-4 ja ylimmän tason testi tasoille 5-6. (Opetushallitus 2002: 7.)

Yleisten kielitutkintojen tarkoitus on testata toiminnallista kielitaitoa. Niissä mitataan toiminnallista kielen osaamista tilanteissa, joihin kielen käyttäjä käytännössä voi joutua. Niissä siis korostuu toimintaorientoitunut käsitys kielestä ja kielen oppimisesta. (Opetushallitus 2002: 7.) Tämä näkyy kirjoitustehtävien luonteessa: tehtävänä on kirjoittaa muun muassa postikortteja, mielipidekirjoituksia ja työhakemuksia. Tehtävänantoja ei aineistossa ole näkyvissä, mutta kirjoitelmien perusteella niistä voi usein päätellä, minkälaisia neuvoja kirjoittajille on annettu, sillä usein niissä toistuvat samat aiheet, sisällöt ja jopa sananvalinnat ja rakenteet. Monissa tehtävissä on myös ilmeisesti ollut tarjolla oheismateriaalia, esimerkiksi mielipidekirjoitus tai artikkeli, johon kirjoittajan on tarkoitus kirjoittaa vastine. (Ks. liitettä.)

Aineiston hyvä puoli on se, että kolme eri tasoa mahdollistavat kehityskaarien tarkkailun näennäisaikatutkimuksena. Oppijat ovat kuitenkin itse päättäneet, minkä tasoiseen kokeeseen he osallistuvat, mistä seuraa, että kokeen tasot eivät aina välttämättä noudata oppijoiden taitotasoa. Varsinkin keskitason kokeeseen osallistuvien joukko on varsin kirjava, sillä taitotaso 3 on se, joka on saavutettava, jos haluaa hakea Suomen kansalaisuutta. Keskitasoa ilmoittautuvat suorittamaan monesti siis myös taidoiltaan jo ylempänä olevat mutta myös tavoiteltua heikommat. Tarnasen ja Mäntylän (2006: 111) mukaan noin 40 % kokeeseen osallistujista tarvitsee tutkintotodistusta nimenomaan kansalaisuuden hakemista varten.

Ylimmän tason kirjoittajien S2-status saattaa olla epäselvä, esimerkiksi niiden kohdalla, joiden äidinkieli on viittomakieli, ja mukana onkin paljon lähes äidinkielen taseisia kirjoittajia. Ylimmän tason kirjoitelmat ovat kuitenkin tärkeä osa aineistoa, sillä ne edustavat kehityskaaren toista ääripäätä.

Äidinkieliltään osallistujat ovat kirjava joukko; venäjänkieliset ovat kuitenkin hallitseva ryhmä. (Tarnanen ja Mäntylä 2006: 110.) Osasta kirjoittajista on käytettävissä joitakin taustatietoja, mutta esimerkiksi äidinkielen perusteella ei kirjoittajia voi vertailla kattavasti. Joitakin summittaisia arvioita on mahdollista tehdä. Tutkimuksen kannalta olisikin suotuisaa, että aineistosta nousee esiin joitakin suomelle tyypillisiä piirteitä, jotka voivat aiheuttaa oppijoille ongelmia äidinkielestä riippumatta.

Yki-aineisto on tutkimukselle otollinen siksi, että se pyrkii olemaan mahdollisimman lähellä todellisia kirjallisia kielenkäyttötilanteita. Toisaalta koetilanne tarkoittaa sitä, että kirjoittajat ovat varmasti pyrkineet kirjoittamaan mahdollisimman virheetöntä kieltä, ja jättäneet käyttämättä muotoja ja rakenteita, joista ovat epävarmoja. Koetilanteessa monella on varmasti myös tullut kiire, mikä on aiheuttanut huolimattomuusvirheitä.

2 MENNEESEEN AIKAAN VIITTAAMINEN

2.1 Aikaan viittaamisen keinot

Kun aikaan viittaamista tutkitaan merkityskeskeisesti, ei tutkita vain aikamuotoja, vaan sitä, miten aikaan ylipäätään viitataan (Bardovi-Harlig 2000:11). Viittaamiseen ei käytetä pelkästään aikamuotoja, vaan varsinkin varhaisissa kielenoppimisen vaiheissa keskeisiä ovat muut keinot, sillä jo ennen kuin aikamuotojen käyttö kielenoppijoilla on vakiintunutta, teksteissä kuitenkin ilmaistaan mennyttä aikaa monenlaisin tavoin. Merkityskeskeisessä tutkimuksessa voidaan tutkia esimerkiksi sitä, miten oppijat ilmaisevat temporaalisuutta eri kielenoppimisen vaiheissa, ja miten kehitysvaiheita voidaan selittää (mts. 2000: 23). Esittelen tässä lyhyesti aikaan viittaamisen keinot ylipäänsä, ja käyn samalla läpi sitä, mitä niiden oppimisjärjestyksestä tiedetään. Analysoin myös muutamaa kirjoitelmaa: tarkastelen tässä menneeseen aikaan viittaamisen keinoja erityisesti näistä perustason teksteistä, joissa on käytetty paljon preesensmuotoja muiden aikamuotojen tilalla, koska tällaisista kirjoitelmista muiden keinojen etsiminen ja analysointi on havainnollista ja hedelmällistä.

Bardovi-Harligin (2000: 25) mukaan aikaan viittaamisen keinot voidaan jakaa pragmaattisiin, leksikaalisiin sekä morfologisiin keinoihin. Viimeisestä käytän itse mieluummin termiä kieliopilliset keinot, koska liittotempukset eivät ole puhtaasti morfologisia. Ne ilmaantuvat oppijankieleen eri aikoina, ensin pragmaattiset, sitten leksikaaliset ja viimein kieliopilliset. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tietyllä oppimisen tasolla olisi käytössä vain yhdenlaisia keinoja, vaan että ne keinot ovat ensisijaisia aikaan viittaamisen keinoja siinä kielenoppimisvaiheessa. (Bardovi-Harlig 2000: 13.)

Kielenoppimisen varhaisimmassa vaiheessa ei systemaattisesti käytetä kieliopillisiä temporaalisuuden ilmaisimia. Käytössä kuitenkin on pragmaattisia keinoja, jotka ovat Bardovi-Harligin (2000: 25.)mukaan temporaalisuuden ilmaisemisessa varhaisin vaihe. Pragmaattisia keinoja on neljänlaisia: ensinnäkin puhujat luottavat puhekuompanin apuun, toiseksi he käyttävät kontekstia hyväkseen, kolmanneksi he voivat verrata tapahtumia toisiinsa, ja neljänneksi he voivat kertoa asiat kronologisessa

järjestyksessä. Näistä kronologisen järjestyksen käyttäminen on laajasti tunnistettu ominaisuus oppijoiden narratiiveissa.

Leksikaalisia keinoja ajan ilmaisemiseen ovat ajanmääreet (esim. adverbiaalit *aamulla, nyt, silloin*; substantiivi *lauantaina*, kalendaarinen viittaus *12. toukokuuta*), konnektorit (*ja, ja sitten*), ja verbit (*aloittaa, lopettaa*). Ne ovat ensisijaisia temporaalisuuden ilmaisemisen oppimisen toisessa vaiheessa. Näistä käytetyimmät ovat konnektorit ja adverbiaalit. (Bardovi-Harlig 2000: 36.) Huomattavaa on, että myös lokaaliset ilmaukset kuten *siellä* ja *täällä* voivat toimia aikaan viittaamisen välineinä. Ajanmääreiden huomioon ottaminen ja tutkiminen on tärkeää siksikin, että ne ovat ilmaisuvoimaltaan pelkkiä tempuksia tarkempia ja rikkaampia (Klein 1994: 2). Kaikissa kielissä ei ole sitä paitsi ole lainkaan aikamuotoja, mutta paljon aikaan viittaavia adverbeja, jotka siis toimivat tempuksen tehtävissä monessa kielessä (Frawley 1992: 347). Itkonen (1997: 100) tarkentaa, että tempus-merkityskategoria löytyy kyllä kaikista kielistä, osassa kielistä se vain ilmaistaan leksikaalisesti, ei grammatikaalisesti.

Sulkala (1981: 134–135) jakaa ajankohdan adverbit ensinnäkin niihin, jotka on suhteutettu puhehetkeen, jotka siis ovat deiktisiä, toiseksi niihin, jotka on suhteutettu johonkin muuhun kuin puhehetkeen. Comrie (1985: 56) kutsuu näitä absoluuttiseksi ja relatiiviseksi aikaviittaukseksi. Puhehetkeen suhteutetut adverbit voivat ilmaista joko puhehetkeä edeltävää, sitä seuraavaa tai puhehetken sisältävää tapahtumaa (esimerkiksi *eilen, huomenna, tänään*). Muuhun kuin puhehetkeen suhteutetut adverbit voivat niin ikään olla tuota hetkeä aiempia, myöhempiä tai samanaikaisia sen hetken kanssa (*aikaisemmin, myöhemmin*). (Sulkala 1981: 134–135.)

Nämä eri tavoin ajanhetkiin suhteutetut adverbit toimivat myös eri tavoin yhdessä aikamuotojen kanssa. Puhehetkeä edeltävää tapahtumahetkeä ilmaisevat adverbit esiintyvät vain menneen ajan aikamuotojen kanssa, ja vastaavasti puhehetkeä myöhempään aikaan viittaavat adverbit esiintyvät menemättömän ajan aikamuotojen kanssa. (Sulkala 1981: 148.) Sen sijaan ne adverbit, joiden ekstensio sisältää puhehetken, esiintyvät kukin eri tavoin tempusten yhteydessä. Sulkalan mukaan esimerkiksi *tänään*-adverbin ekstensioon kuuluu ainoastaan nykyaika, joten se voi esiintyä ainoastaan nykyajan sisältävien aikamuotojen, eli preesensin ja perfektin kanssa. (mts: 149.) Tämä on kuitenkin hieman kummallinen väite, sillä kyllähän imperfekti voi

esiintyä *tänään*-adverbin kanssa esimerkiksi lauseessa *tänään olin kaupoilla kolme tuntia*. Tämäntapaista käyttöä on myös aineistossani.

Ne adverbit, jotka suhteuttavat tapahtuman johonkin muuhun kuin puhehetkeen, eivät myöskään aiheuta tempusrajoituksia, vaan niiden yhteydessä tempus määrittää lauseen aikaviittauksen. On kuitenkin huomattava, että tapahtumahetken ja viittaushetken suhde ei adverbilla ja tempuksella ole välttämättä sama. (Sulkala 1981: 150.) Yksittäiset adverbit saattavat myös olla eri tavoin ristiriidassa käytetyn aikamuodon kanssa ja siten aiheuttaa tulkintaongelmia. Silloin, kun aikamuoto ja adverbi eivät ole ristiriidassa, saadaan lauseelle selkeä aikatulkinta (mts: 43).

Verbimorfologian ilmestyminen on aikaan viittaamisen oppimisen kolmas vaihe. Aluksi sitä ei käytetä systemaattisesti ja oppijat nojaavat edelleen paljon leksikaalisiin keinoihin. (Bardovi-Harlig 2000: 45.) Aineistossa tämä saattaa näkyä esimerkiksi niin, että vain *olla*-verbistä tai jostakin muusta verbistä on muodostettu imperfekti, mutta kirjoitelmassa muuten on tukeuduttu preesensiin. Bardovi-Harligin mukaan (2000: 45–46) ajan myötä käytettyjen keinojen kirjo laajenee ja muotojen käyttö vakiintuu, mikä johtaa siihen, että myös esitetyt ajalliset suhteet monipuolistuvat. Oppijat pystyvät esimerkiksi viittaamaan menneitä tapahtumia aikaisempiin tapahtumiin sekä rikkomaan kertomuksen kronologisen järjestyksen. Tämäntapaista kehitystä tarkastelen esimerkiksi kirjoitelmien narratiivien yhteydessä luvussa neljä.

On tärkeää tiedostaa se, että aikaan viittaamisen keinot eivät siis suinkaan ole erillisiä, vaan toimivat samanaikaisesti. Esimerkiksi määritteet toimivat yhdessä aikamuodon kanssa ja ohjaavat sen tulkintaa (Seppänen 1997: 12). Pragmaattisista keinoista kronologisen kerronnan tapa on hallitseva kaikilla kielenoppimisen tasoilla. Kielelliset keinot toimivat monimutkaisessa vuorovaikutuksessa, jossa eri ilmaisutavat vaikuttavat toisiinsa (Bardovi-Harlig 2000: 48). Siksi otan analyysissäni aina huomioon aikaviittausten kokonaisuuden, vaikka analyysini keskittyykin aikamuotoihin.

Tempuksen ja adverbin ensisijaisuussuhteesta on keskusteltu jonkin verran, mutta Sulkala (1981: 154) toteaa, että niiden välinen primaarius ei ole olennaista: ne ovat tiukassa riippuvuussuhteessa keskenään ja tuottavat lauseen aikatulkinnan yhdessä. Aineiston analyysissä kuitenkin tuntuu usein siltä, että lauseen tulkinnan muodostaa enemmän adverbin perusteella tilanteissa, joissa aikamuoto ja ajanmääre ovat ristiriidassa. Tämä saattaa osittain johtua oppimisjärjestyksestäkin, eli siitä, että

ajanmääreiden voisi kuvitella olevan aiemmin oppijoiden hallussa kuin aikamuotojen, ja siten virheen helposti olettaa olevan aikamuodossa.⁴

Yleisiin kielitutkintoihin osallistuvat S2-oppijat ovat usein jo perustasolla Bardovi-Harligin esittämässä kolmannessa vaiheessa, jossa kieliopilliset keinot ovat jo käytössä. Perustasolla esiintyy kuitenkin myös hyvin horjuvaa menneeseen aikaan viittaamista, jossa kieliopilliset keinot eivät ole vakiintuneita, vaan niiden käyttö on epävarmaa. Jonkinlainen Bardovi-Harligin esittämä oppimisen kaari on siis näkyvissä, vaikka alusta asti sitä ei tämän aineiston avulla pysty tarkastelemaan. Esimerkiksi seuraavassa kirjoitelmassa aikamuotojen käyttö on horjuvaa, vaikka menneen ajan muodot ovatkin jo käytössä:

- (1) Sinä unohdit sinun kello lounassani. Kun sinä olit minun luoni, sinä panet kellosi pöydällä ennen meidän ateriamme. Muisetko mikä me syömme. Meilla oli juuri salaattia. Sitten, me katsomme televisioa. Nyt, olen syöminen lounas. Minulla on vasynyt ja pää kipeä. No, minun täytyy mennä työhön. Näen sinulta huommena koulussa.
K01 pt⁵

Esimerkissä 1 kirjoittaja käyttää preesensia, vaikka kertookin menneistä tapahtumista. Poikkeus tästä on *olla*-verbi, joka on oletettavasti niin tuttu ja frekventti verbi, että siitä imperfektimuoto on jo tuttu. Toinen poikkeus on ensimmäisen lauseen *unohdit*, joka saattaa olla suoraa kopiointia tehtävänannosta, varmuutta tästä tosin ei ole. Joka tapauksessa kirjoittaja ei käytä imperfektiä vielä johdonmukaisesti. Menneen ajan tulkintaa ei tekstistä kuitenkaan ole vaikea tehdä. *Olla*-verbin imperfekti luo menneen ajan kehyksen, johon sitä seuraavatkin lauseet sijoitetaan. Ajallisia suhteita ja tapahtumien keskinäistä järjestystä tekstissä kuvataan ajanmääreillä: *ennen meidän ateriamme* ja *sitten* asettavat tapahtumat järjestykseen. Tapahtumat on myös esitetty kronologisesti. Adverbillä *nyt* siirrytään kertomuksesta puhehetken kuvaukseen ja preesensin käyttöön.

Suurin osa teksteistä käyttää muitakin aikamuotoja kuin preesensia, vaikka sitten horjuvasti. Etenkin perustasolla preesens kuitenkin korvaa menneen ajan aikamuotoja,

⁴ Sama ajanmääreen ensisijaisuus tulkinnassa on havaittu ainakin kielenoppijoilla. (Bardovi-Harlig 2000: 43.)

⁵ Esimerkeissä pt = perustaso, kt = keskitaso, yt = ylin taso, ja K01 on numerointi kirjoittajan tunnistamiseksi. Vaikka esimerkeissä olisikin vain yksi lause, olen analyysissäni aina ottanut huomioon lauseen kontekstin ja koko tekstin.

erityisesti imperfektiä. Seuraava teksti on esimerkki kirjoittajasta, joka käyttää pelkkää preesenssiä tapahtumien kuvailuun. Tehtävänä on ollut kirjoittaa asiakaspalaute ravintolaan.

- (2) Tulossa syöda, minä sanon "Hyvää päivä" ravintolassa mutta minä en kuuntelen sanotte "kiitos".
Ruoka on huonoa, kylmä ja tösi kuuma.
Haluan jalkiruoka, mutta jääteloa on kallis, kakku ei ole kaunis ja minä en haulua!
Palvelu on hitaasti, 3 tuntia odottan ruoka.
Salatti ja perunat on hyvä Suomessa, mutta minä en pida sinun salatti.
K02 pt

Tässä tekstissä tapahtumia ei myöskään esitetä kronologisessa järjestyksessä, esimerkiksi jälkiruuasta puhutaan ennen kuin mainitaan siitä, kuinka kauan ruokaa piti odottaa. Ajanmääreitä tai muita leksikaalisia keinoja ei myöskään ole käytetty ajallisten suhteiden selventämiseen, ainoa käytetty määre on *3 tuntia*, jolla ilmaistaan yhden tapahtuman kesto. Ilman tietoa tehtävänannosta ja muista vastaavista teksteistä tämän kirjoitelman tarkoitus jäisikin melko hämäräksi, vaikka lukija osaakin vaivattomasti päätellä, mitä on tapahtunut ja missä järjestyksessä. Yhteinen maailmantieto, esimerkiksi tieto ravintolakäynnin konventioista (jossa jälkiruoka syödään viimeiseksi) sekä myös tekstilajin konventiot auttavat lukijaa yleensä ymmärtämään, mistä on kyse.

Edellisessä esimerkissä on kyseessä perustason teksti; keskitasolla sen sijaan kirjoittajien menneen ajan aikamuotojen käyttö on useimmiten jo melko vakiintunutta siinä mielessä, että niitä käytetään järjestelmällisesti, vaikkakaan ei tietenkään aina oikein. Seuraava teksti on kuitenkin esimerkki kirjoittajasta, jonka menneen ajan aikamuotojen käyttö on lähes olematonta.

- (3) ja tapahtui siellä yksi mies haluaa tapaa hänen vaimo. ja vaimo menee ulos ja huutta apu-apu ja kaikki menevät siinä sitten tule poliisi hakemaan mies mukana ja minun rahaa on laponut ja minä soitan sinun ystävänä ja pyydän häneltä rahaa sitten hän lähtee minulla raha ja sitten jätetään matkalle ja minun mieleesi on hauskaa ja mukavaa ja tosi hyvää.
K03 kt

Aluksi kirjoitelmassa kehystetään selkeä narratiivi *tapahtui*-muodon avulla, mutta sen jälkeen kaikki loput predikaatit ovat preesensissä, lukuun ottamatta *on laponut* -

perfektiä, jonka merkitys on epäselvä. Kronologia syntyy lähinnä esittämisjärjestyksestä, *ja*-konjunktion sekä *sitten*-sanan käytöstä, jotka liikuttavat tapahtumia eteenpäin. Leksikaaliseksi keinoksi voitaneen myös laskea verbi *jatletaan* ('jatketaan'), joka osoittaa tapahtumien etenemistä järjestyksessä. Imperfektin puuttumisesta huolimatta tarina ja sen tapahtumajärjestys on ymmärrettävä.

Aineistossa esiintyy siis kaikenlaisia aikaan viittaamisen keinoja. Olen tässä aluvuossa analysoinut muutamista esimerkeistä menneeseen aikaan viittaamista, mutta jatkossa keskityn tässä työssä nimenomaan kieliopillisten keinojen käyttötapoihin. En täysin sivuuta muita keinoja jatkossakaan, sillä kuten todettua, esimerkiksi leksikaaliset ja kieliopilliset keinot vaikuttavat toisiinsa ja toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Seuraavissa aluvuissa esittelen kieliopilliset keinot, eli tempusjärjestelmän menneen ajan osalta.

2.2 Tempus kielellisenä kategoriana

Morfologisesti tempukset ovat selkeitä, tunnistettavia ja toistaan erottuvia. Merkitykseltään ne sen sijaan ovat moninaisia. (Larjavaara 2007: 359.) Ikolan (1949: 43) mukaan tempusjärjestelmän tehtävänä on yksinkertaisesti sijoittaa tapahtumat aikaan nykyhetkeen (puhehetkeen) verrattuna. Comrien (1985: 9) määritelmän mukaan tempus on kieliopillinen ilmaus, jolla osoitetaan ilmauksen paikka ajassa. Kaikissa kielissä ei tätä kieliopillista ilmaisua välttämättä ole, vaikka niissäkin voidaan ilmaista ajallista sijaintia.

Tempus on deiktinen eli tilanteisesti vaihteleva kategoria, jossa ilmaus suhteutetaan muihin tapahtumiin ja ajallisiin kiintopisteisiin. Ajalla itsellään ei ole kiinnityskohtia, joihin tilanteita voi paikallistaa, joten tarvitaan keinotekoisia viittauskohtia. Tällainen viittauskohta on omassa kalenterijärjestelmässämme esimerkiksi vuosi nolla, johon ajankohdat suhteutetaan. Kielen ilmaukset suhteutetaan useimmiten puhehetkeen. (Comrie 1985: 13–14.)

Puhehetki on siis tärkein ajallinen kiintopiste, johon lauseen ilmoittama propositio suhteutetaan. Kaksi muuta ajallista kiintopistettä, joita tempusten kuvaamiseen tarvitaan, ovat tapahtumahetki ja viittaushetki. (Klein 1994: 3.)

Tapahtumahetki kuvaa aikaa, jolloin ilmaus tapahtuu, ja se suhteutetaan usein puhehetkeen eli ilmauksen esittämisaikajankohtaan. Tapahtumaa ei tarvitse suhteuttaa vain puhehetkeen, vaan kiintopisteeksi voi ottaa myös muun ajanhetken. Tätä tilanteen tarkastelun muuta suhteutuskohtaa kutsutaan viittaushetkeksi. Tilannetta tarkastellaan tuosta ajanhetkestä käsin. (Hakulinen ym. 2004: 1452–1453.) Tapahtuman voi suhteuttaa kiintopistettä aiemmaksi, sen kanssa samanaikaiseksi tai sitä myöhemmäksi. Kaikki nämä eivät yhdessä kielessä yleensä saa omaa kieliopillista kategoriaa, vaan eri kielet ilmaisevat kieliopillisesti erilaisia suhteita. (Klein 1994: 21.)

Kielenoppijan on siis aina opittava myös erilainen tapa suhteuttaa tapahtumia toisiinsa ja ilmaista tapahtumien välisiä suhteita. Suomen kielen tempukset voi puhe-, tapahtuma- ja viittaushetkien käsitteitä käyttäen kuvata yksinkertaistaen niin, että preesensissä kaikki kolme hetkeä ovat samat, ja menneen ajan tempuksissa tapahtumahetki on menneisyydessä ja viittaushetken sijainti vaihtelee tempuksen mukaan: imperfektissä se on sama kuin tapahtumahetki, perfektissä sama kuin nykyhetki, ja pluskvamperfektissa viittaushetki on sekä nyky- että tapahtumahetkeä varhaisempi. (Hakulinen ym. 2004: 1452–1453.)

Tällaista kuvausmallia, jossa tempukset selitetään aikasuoran ja puhe-, viittausta- ja tapahtumahetken avulla, on myös kritisoitu. Erityisesti se on koettu ongelmalliseksi opetuksen näkökulmasta, sillä se ei anna kielenoppijalle tietoa aikamuotojen todellisista käyttöyhteyksistä. Larjavaaran (2007: 360) mukaan aikasuoran avulla voidaan kuvata ainoastaan aikamuotojen temporaalista tasoa, vaikka niiden merkitykseen liittyy muutakin. Aikasuoraan, viittaushetkeen ja puhtaasti temporaalisuuteen perustuva kuvaus on riittämätön erityisesti liittotempusten kohdalla. Tempukset ovat monimerkityksisiä ja niihin sisältyy prototyyppisen merkityksen lisäksi sekä propositionaalisia että semanttisia tyyppimerkityksiä sekä pragmaattinen lausemerkitys. (mts: 359–360; 362.)

Itkonen (1997: 100) jakaa tempukset primaareihin ja sekundaareihin. Primaarit tempukset ottavat suoraan kantaa puhehetkeen kolmijaon 'mennyt – nykyinen – tuleva' avulla. Sekundaarissa tapauksessa tempus ottaa kantaa primaariin tapaukseen, jolloin kolmijako on 'aiempi – samanaikainen – myöhempi'. Näin siis suomessa pluskvamperfekti ja perfekti olisivat sekundaareja tempuksia, sillä pluskvamperfekti suhteuttaa tapahtuman menneeseen hetkeen ja perfekti nykyhetkeen. Näin on

odotuksenmukaista, että sekundaaritempusten merkityksessä on prototyyppisen ydinalueensa lisäksi häilyvyyttä ja niiden käyttötavat ovat moninaisia.

Perfekti ei kuitenkaan ole suomen kielessä välttämättä puhtaasti sekundaarinen tempus. Itkonenkin (1997: 100) toteaa, että nykyhetkeen sovelletut sekundaaritempukset ovat sinänsä identtisiä primaarien kanssa, mutta niiden ”käsitteellinen status” on erilainen. Onkin muistettava, että jako primaareihin ja sekundaareihin tempuksiin on ensisijaisesti typologinen ja historiallinen, joten synkroninen näkemys tempuksista voi olla monimutkaisempi. Laurannon (2007) mukaan onkin kummallista sanoa, että perfekti on sekundaari tempus juuri siksi, että se suhteuttaa tapahtuman puhehetkeen, sillä ottavathan kaikki definiittiset aikaviittaukset kantaa puhehetkeen: sitä deiktisyysnimenomaan tarkoittaa. Perfektillä on Laurannon mukaan myös sellaista käyttöä, jolloin on suoraan sidoksissa puhehetkeen: se ei siis viittaa tapahtumahetkeen välillisesti minkään toisen hetken kautta.⁶ Tällaiseksi hän nimeää esimerkiksi eksperientaalisen perfektin, jota käsittelem luvussa 5.3. Lauranto onkin pyrkinyt eroon tästä ongelmasta ottamalla aikamuotojen kuvauksessa käyttöön temporaalisen kehyksen käsitteen, jonka avulla imperfektin ja perfektin käyttöä pystytään kuvaamaan. Palaan tähän tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

2.3 Suomen kielen menneen ajan aikamuodot

2.3.1 Imperfekti

Imperfekti ilmaisee mennyttä aikaa, ja tapahtumat esitetään imperfektillä puhehetkeä aikaisemmiksi (Hakulinen ym. 2004: 1457). Kirjallisuudessa keskitytään yleensä selostamaan perfektin ja imperfektin välistä eroa, ja nimenomaan sitä miten perfekti eroaa imperfektistä. Imperfektin itsensä käsittely jää yleensä vähemmälle: sen katsotaan olevan tavallaan perusaikamuoto menneelle ajalle, ja perfektiä käytetään

⁶ Lauranto (2007) jakaa puhehetkisedoksiset (aikamuodon avulla tehdyt) aikaviittaukset niihin, jotka ovat suoraan puhehetkisedoksisia sekä niihin, jotka ovat välillisesti puhehetkisedoksisia. Tämä vastaa suurin piirtein Itkosen jakoa primaareihin ja sekundaareihin tempuksiin. Comriella (1985) esiintyy vastaavanlainen jako absoluuttisiin sekä absoluuttis-relatiivisiin tempuksiin.

erikoistapauksissa, yleisimmän selityksen mukaan silloin, kun tapahtumalla on jonkinlainen relevanssi puhehetkeen. Schlachter (1980a: 23) kutsuu imperfektiä tuntomerkitsemäksi preteritiksi, eli se on varsinainen menneen ajan tempus, joka osoittaa todella menneisyyttä. Sen rakenne on yksinkertainen, ja sen pääfunktio on pelkästään temporaalinen, kun perfekti on myös ontologinen, tilaa ilmaiseva kategoria. (mts: 24.)

Kun aikamuotoja kuvataan puhehetken, tapahtumahetken ja viittaushetken avulla, imperfektin ominaisuus on se, että siinä viittaushetki ja tapahtumahetki ovat samat (Hakulinen-Karlsson 1979: 246). Ikola ilmaisee asian siten, että imperfektillä tapahtuma ilmoitetaan nimenomaan menneen hetken aikaiseksi (Ikola 1949: 46), ja tuo mennyt hetki on siis myös viittaushetki.

Imperfektille ominaista on definiittisyys, eli se kuvaa tiettyä, spesifiä tapahtumaa menneisyydessä, jonka hetki on määritetty. Se myös implikoi, että sen kuvaama tapahtuma on jo päättynyt. Imperfektin kanssa myös käytetään usein ajan adverbiaaleja tarkentamaan tapahtuma-aikaa, joka täytyy täsmentää kontekstissa. (Hakulinen ym. 2004: 1458.) Esimerkin 4 imperfekti on tyypillinen sikäli, että se kuvaa päättyneitä tekemistä, ja sen yhteydessä on ajanmääre.

- (4) Minä olin viime viikolla työkaverin kanssa lomamatkalla Egyptissä.
K04 kt

Imperfektiä ja perfektiä ei kuitenkaan pysty erottamaan sen perusteella, että perfektin kanssa tarkkoja ajanmääreitä ei käytettäisi, vaikka tällaisia perusohjeita joskus pyritäänkin antamaan (ks. esim. White 1993: 188). Perfektinkin yhteydessä ajanmääreitä esiintyy: kyse on enemmänkin määrällisestä erosta.

Lauranto (2007) käyttää aikamuotojen selittämiseen temporaalisen kehyksen käsitettä. Imperfektillä tarkastellaan puhehetkestä käsin spesifiä menneeseen aikaan sijoitettua tapahtumaa. Se on siis suljetussa temporaalisessa kehyksessä, joka sijoittuu aikajanalla menneeseen. Temporaalinen kehys ilmenee esimerkiksi narratiivissa, jossa tapahtumat sijoitetaan kehykseen peräkkäin. Kehys voidaan luoda myös ajankohdanmääreillä. Kun kehys on kerran luotu, sitä ei voi poistaa, eli muutkin samaan kehykseen sijoittuvat tapahtumat ovat imperfektissä.

Menneistä aikamuodoista imperfekti esitellään oppikirjoissa ensin, ja oletettavaa on, että se ottaa tilaa perfektiltä varsinkin kielenoppimisen alkuvaiheessa. Imperfektin ja perfektin eroa, joka yleensä nähdään kuvauksen kannalta ongelmallisena, selvitän tarkemmin perfektin yhteydessä.

Imperfektillä on puheessa myös muuta, ei puhtaasti aikaviitteistä käyttöä, joka liittyy kohteliaisuusstrategioihin (*Ja nimi oli?*). Tämän tapaisella käytöllä lause suhteutetaan johonkin aiemmin puheena olleeseen. Sitä voi myös käyttää direktiivinä. (Hakulinen ym. 2004: 1459–1460.) Tämän työn kannalta tällaiset imperfektin käyttötavat eivät kuitenkaan ole keskeisiä.

2.3.2 Perfekti

Ikolan (1949: 45) mukaan perfektin ja imperfektin käytön ero on suomen tempusjärjestelmän ydinkysymyksiä. Tätä eroa onkin pohdittu paljon. Perfekti ja imperfekti ilmaisevat molemmat mennyttä aikaa: miten niiden eroa voi siis luonnehtia? Ikola (1949: 46) määrittelee eron siten, että imperfekti ilmoittaa tekemisen menneen hetken aikaiseksi, perfekti taas nykyhetkeä varhemmaksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että perfektillä tapahtumaa tarkastellaan ikään kuin nykyhetkestä käsin, sen nykyrelevanssin kautta. Imperfektissä tapahtuma taas kytketään tiettyyn menneeseen aikaan. Myös Comrie (1976, 52) kuvaa perfektin eroa imperfektistä siten, että perfektillä ilmaistulla toiminnalla on jokin relevanssi nykyhetkessä. Perfektillä on siis jokin sellainen yhteys nykyhetkeen, jota imperfektillä ei ole (Hakulinen-Karlsson 1979: 248). Tätä selitystä onkin usein käytetty eräänlaisena universaalina perfektin merkityksenä. Näkemystä on myös kritisoitu, sillä usein on hyvin vaikea määrittää, mikä tuo relevanssi tarkalleen ottaen on. (Seppänen 1997: 3).

Perfektin sanotaan myös olevan merkitykseltään yleisluontoisempi kuin imperfekti, jota käytetään tietyistä, spesifeistä tapahtumista (Hakulinen-Karlsson 1979: 248). Perfekti ei siis sido tiettyyn ajankohtaan. Tämä ei oikeastaan aina pidä paikkaansa, sillä perfektin kanssa voidaan myös käyttää tarkkoja ajanmääreitä. Perfektin käytöllä

kuitenkin kiinnitetään huomio itse tekemiseen tai sen tulokseen, ei niinkään itse tapahtumaan, kuten esimerkissä 5.

- (5) Kuulin, että teille on vauva syntynyt, Leo-poika.
K05 pt

Aikasuoramallin mukaan perfektissä menneen ajan tapahtumaa tarkastellaan puhehetkestä käsin niin, että puhehetkeä pidetään viittaushetkenä, toisin kuin imperfektissä, jossa viittaushetki sijoittui menneeseen tapahtumahetkeen. (Esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 256; Hakulinen ym. 2004: 1460.) Tilannetta siis ikään kuin tarkastellaan nykyhetkestä käsin. Viittaushetki voi toisinaan sijoittua myös tulevaan puhehetken sijasta, jolloin kyseessä on perfektin futuurinen käyttö.

Ilmauksen nykyrelevanssia on siis pyritty määrittelemään monin tavoin, mutta Lindstedt (1983: 24) huomauttaa, että nykyrelevanssi on vaikea määritellä, sillä mukana seuraa aina pragmatiikka ja tilannekonteksti. Sekä imperfekti että perfekti kuvastavat menneisyyttä, mutta perfekti sisältää enemmän kielenulkoisia ontologis-pragmaattisia ainesosia. (Schlachter 1980b: 116.) Tämä ei nähdäkseni kuitenkaan tarkoita sitä, ettei imperfektin käyttö olisi kontekstista riippuvaista, sillä nähdäänhän se kieliopeissa useimmiten perfektin vastaparina, ja aikamuotojen käsittelyssä usein keskitytään niiden väliseen eroon. Mikäli perfektin käyttö riippuu tilanteesta, tarkoittaa se yhtä lailla sitä, että imperfekti on myös tilannesidonnainen. Se on kuitenkin käytöltään yksinkertaisempi kuvata, minkä osoittaa se, miten paljon perfektin käytöstä on kirjoitettu ja miten sen kuvaustavoista kiistellään.

Perfektiin ja sen kuvausongelmiin kiinnitetään tutkimuksessa ja kirjallisuudessa siis paljon huomiota. Kuvaukset eivät tunnu saavan siitä otetta, ja tämä on koettu ongelmaksikin. Larjavaaran (2007: 367) mukaan tämä johtuu siitä, ettei perfektin kuvauksessa oteta tarpeeksi huomioon muodon monimerkityksisyyttä. Perfektillä on oma ydinmerkityksensä, mutta lisäksi myös vähemmän prototyypisiä tyyppimerkityksiä. Varsinkin perfekti taipuu huonosti aikasuorakuvaukseen, sillä aikasuoramallilla kuvataan vain perfektin temporaalinen ydinmerkitys, eli se, että tapahtuma edeltää puhehetkeä, mutta ei ole samanaikainen minkään tietyn spesifin menneen aikatason kanssa. Perfektissä on temporaalisen ydinmerkityksen lisäksi myös paljon muuta merkitysainesta. (Larjavaara 2007: 367–368.) Mikään perfektin

käyttötapoja esittelevä jako ei myöskään ole universaali. Frawley (1992: 350) tähdentää, että aikamuotojen eri tulkinnat ovat aina pragmaattisia, eivätkä muotojen inherenttejä semanttisia ominaisuuksia. Aikamuotojen tutkimuksessa pitäisikin aina operoida isommilla yksiköillä kuin yksittäisillä lauseilla ja ottaa huomioon puhetilanne ja ympäröivä konteksti.

Lauranto (2007) jakaa näkemyksen aikamuotojen tulkinnan pragmaattisuudesta, ja on pyrkinyt selventämään niiden kuvausta ottamalla käyttöön temporaalisen kehyksen käsitteen, jonka jo imperfektin yhteydessä mainitsin. Kun käytetään perfektiiä, puhehetkestä käsin tarkastellaan menneeseen aikaan sijoitettuja tapahtumia erilaisissa temporaalisissa kehyksissä, ja nimenomaan se, miten aikakehys tulkitaan, on pragmaattista. Perfektejä on kolmenlaisia. Ensinnäkin temporaalinen kehys voi olla auki, joko molemmista päistään tai vain nykyhetken suuntaan. Tällöin se vertautuu jatkuvuuden perfektiiin. Toiseksi ovat tapaukset, joiden temporaalista kehystä ei tunneta, kuten evidentialisessa perfektissä. Kolmanneksi ovat tapaukset, joissa temporaalinen kehys tunnetaan, mutta se ei ole relevantti. Näin on esimerkiksi eksperientiaalisessa perfektissä, ja näkemykseni mukaan myös resultatiivisessa, sillä siinäkin merkitystä ei ole tapahtuman aikakehyksellä vaan lopputuloksella.

Tarkastelen perfektiiä tässä työssä jaottelemalla sen merkitykset semanttisiin alatyyppihin. Käytän perustana Comrien (1976: 56) tekemää jakoa neljään tyyppiin sen mukaan, minkälainen relevanssi sen ilmaisemalla toiminnalla on nykyaikaan. Jaon on todettu sopivan myös suomen kieleen, sillä suomen kielen perfektiiä pidetään melko prototyyppisen perfektin edustajana sekä samankaltaisena englannin perfektin kanssa (ks. esim. Seppänen 1997: 4). Larjavaara (2007: 368) on myös jaotellut perfektit kuuteen semanttiseen tyyppimerkitykseen, jotka osittain noudattavat Comrien jakoa, osittain taas ottavat huomioon suomen kielen ominaispiirteitä. Larjavaara katsoo, että tyypeistä kaksi ensimmäistä ovat suomen kielessä prototyyppisiä, ja kolmaskin kuuluu perfektin ydinmerkitykseen. Muut tyytit ovat periferisempiä.

Comrien perfektityypit⁷:

1. Resultatiivinen perfektii: *Bill on matkustanut Amerikkaan.* Menneisyydessä on tapahtunut jokin muutos, ja tuo muutos on edelleen voimassa.

⁷Esimerkit olen suomentanut Comrien omista esimerkeistä (Comrie 1976: 56–60).

2. Eksperientiaalinen perfekti: *Bill on käynyt Amerikassa (monta kertaa)*. Lauseen ilmaisema tilanne on tapahtunut menneisyydessä, mutta sen tarkkaa aikaa ei mainita.
3. Jatkuvuuden perfekti: *Olemme asuneet täällä kymmenen vuotta*. Lause kuvaa toimintaa, joka on alkanut menneisyydessä ja jatkuu edelleen.
4. Lähimenneisyyden perfekti: *Bill on (juuri) saapunut paikalle*. Perfekti ilmaisee, että mennyt tapahtuma on ajallisesti hyvin lähellä.

Larjavaaran kuudesta semanttisesta tyyppimerkityksestä neljä ensimmäistä vastaavat melko tarkkaan Comrien jakoa, sillä erotuksella, että hän kutsuu jatkuvuuden perfektiiä progressiiviseksi. Kaksi muuta tyyppiä ovat inferentiaalinen ja kvotatiivinen perfekti, jotka usein niputetaan yhteen evidentialiseksi perfektiksi (esim. Hakulinen ym. 2004: 1426): tiedon lähde on muiden kertomaa tai puhuja on itse päätellyt asiantilan jostain todisteesta. Omassa aineistossani tällaista perfektin käyttöä esiintyy hyvin vähän, ja useimmiten tämän tapaiset merkitykset syntyvät tahattomasti, jos niitä on. Näiden tyyppimerkitysten ulkopuolelle jää vielä se huomio, että perfekti voi myös saada futuurisen tulkinnan joissakin yhdysrakenteissa (esim. Hakulinen ym. 2004: 1461). Sen voisi lähinnä lukea resultatiiviseksi perfektiksi, jossa viittaushetki vain on tulevaisuudessa.

Larjavaara korostaa, että jako semanttisiin tyypeihin ei ole aukoton, eikä useinkaan voi sanoa, että perfektiesiintymä olisi vain yhtä esitellyistä tyypeistä. Tyypit kuvaavat ennemminkin perfektin käytön motiiveja, joiden perusteella perfekti valitaan. Valintatilanteessa voi olla useampikin motiivi, jolloin perfekti selittyy jokaisen avulla. Tämä aiheuttaa monitulkintaisuutta. (Larjavaara 2007: 368.) Olen jaotellut perfektejä sen mukaan, mikä motiivi milloinkin on omasta mielestäni hallitsevin.

Seppänen (1997: 4) huomauttaa, että suomenkielisistä aineistoista kyllä ovat löydettävissä Comrien esittämät perfektityypit, kun niitä osaa etsiä. Ne eivät kuitenkaan kerro kaikkea, mitä perfektillä ilmaistaan. Tarkoitukseni ei ole väittää, että perfektin merkitykset ja käyttötavat olisivat tässä selitetty tyhjentävästi. Pikemminkin esitän välineistön, jonka avulla voin luokitella aineistoni ja siten löytää sieltä nimenomaan S2-oppijoille tyypillisiä perfektin käytön piirteitä.

Perfektejä tarkastellessa on muistettava, että tyypit eivät suinkaan ole erillisiä. Mukana on aina päällekkäisyyttä ja tulkinnanvaraisuutta (Dahl 1985: 133). Seppänen

(1997: 23) vahvistaa tämän näkemyksen oman, kylläkin suppean, keskusteluaineistonsa perusteella. Hän myös näkee puhehetken relevanssin paitsi sisällön tasolla, myös yhteytenä keskustelun rakenteeseen ja puhetilanteeseen liittyvään toimintaan. Perfektillä voidaan keskustelussa muun muassa avata uusi puheenaihe tai merkitä tapahtuma relevantiksi (Seppänen 1997: 22). Oman aineistoni kannalta nämä havainnot eivät ole kovinkaan keskeisiä, sillä kirjoitelmat ovat hyvin erityyppisiä kuin keskusteluaineisto, mutta on tärkeää havaita, että se, miten perfektia on universaalikieliopeissa kuvattu, ei aina ota huomioon perfektin eri tilanteissa ja konteksteissa saamia merkityksiä.

2.3.3 Pluskvamperfekti

Pluskvamperfekti on liittotempus, joka on kieliopillistunut olla-verbin imperfektin ja partisiipin liitoksesta. Aikajanakuvauksessa pluskvamperfekti määritellään siten, että tilanne on puhehetkestä katsottuna mennyt, ja tapahtumahetki on aikaisempi kuin viittaushetki. Mennyttä tapahtumaa tarkastellaan siis jonkin menneen hetken näkökulmasta. (Hakulinen ym. 2004: 1466.) Larjavaaran mukaan pluskvamperfektista on löydettävissä samanlaisia semanttisia tyyppimerkityksiä kuin perfektistäkin, kuten eksperientaalista käyttöä tai jatkuvuuden merkitystä, jolloin jatkuvuus ei vain yletä puhehetkeen asti kuten perfektissä, vaan tiettyyn viittaushetkeen, joka on menneisyydessä. (Larjavaara 2007: 385.)

Pluskvamperfektiä käytetään jäsentämään menneitä tapahtumia ajallisesti sekä tarjoamaan taustatietoa kuvailluista tapahtumista. Se toimii siis eräänlaisena ”menneen menneenä”. Sitä käytetään myös referointiin, ja sillä on myös evidentialista käyttöä: sillä voidaan merkitä tapahtuma toisen käden tiedoksi ja kuulopuheeksi. (Hakulinen ym. 2004: 1467.) Se on yleiskielessä harvinainen muoto, ja aineistossani sitä esiintyy melko vähän. Useimmiten, jos sitä esiintyy, sitä on käytetty väärin.

3 AIKAMUODOT JA NIIDEN MÄÄRÄT ERI TASOILLA

3.1 Aikamuotojen jakauma eri tasoilla

Menneen ajan aikamuotoja käytetään kaikilla tasoilla runsaasti. Vaikka kieliopillisten keinojen ilmaantuminen on menneeseen aikaan viittaamisen kolmas vaihe, aikamuotojen käytön määrä ei kerro suoraan kielenkäytön tasosta, vaan paljon enemmän se liittyy esimerkiksi siihen, mitä tekstilajia on käytetty. Aineistossa menneen ajan aikamuotojen käyttö ei niinkään lisäännä määrältään, vaan huomionarvoisempaa on se, miten se muuttuu laadultaan. Tässä alaluvussa luon kuitenkin katsauksen siihen, miten paljon mitään aikamuotoa on eri tasoilla käytetty.

Kanssani osittain samaa Yki-aineistoa pro gradu -työssään käyttänyt Terhi Haapala (2008) on laskenut eri aikamuotojen osuudet kirjoitelmissa. Vaikka hänen aineistonsa ei ole täysin identtinen omani kanssa, vaan minulla on käytettävissäni enemmän kirjoitelmia eri kirjoituskerroilta, hänen laskelmansa antavat varmasti suuntaa myös oman aineistoni aikamuotojen esiintymistä.

Taulukko 1. Tempusten jakauma eri tasoilla. (Haapala 2008: 30.)

	Perustaso %	Keskitaso %	Ylin taso %
Preesens	66,5	89,3	83,7
Imperfekti	28,7	6,8	8,2
Perfekti	4,2	3,8	8,0
Pl.perfekti	0,6	0,1	0,1
	100	100	100

Nähdäkseni minun aineistossani imperfektin käyttö on tasaisempaa perus- ja keskitason välillä kuin tässä taulukossa näyttää. Omassa aineistossani perfektin käyttö näyttäisi yleistyvän perustasolta keskitasolle siirryttäessä, kun sen osuus kaikista aikamuodoista Haapalan aineistossa pienenee hieman. Vastaavaa kehitystä ei tapahdu enää ylimmälle

tasolle siirryttäessä. Oletettavasti ainakin perustasolla imperfekti korvaa perfektin käyttöä, ainakin Haapalan laskujen mukaan imperfektiä on perustasolla runsaasti suurempi osa aikamuodoista kuin muilla tasoilla. Erot havainnoissa saattavat johtua siitä, että itse olen laskenut määrät vain summittaisesti enkä laskenut osuuksia kaikista aikamuodoista, sekä siitä, että aineistomme kuitenkin eroavat jonkin verran, ja tehtävänannot voivat vaikuttaa siihen, mitä aikamuotoja kirjoittajat käyttävät. Esimerkiksi perus- ja keskitason kirjoitelmien tekstilajit olivat sellaisia, jotka vaativat menneen ajan aikamuotojen käyttöä enemmän, joten ylimmällä tasolla vaaditut tekstilajit taas suosivat presenssiä. Yleiset kehityslinjat näyttäisivät kuitenkin olevat suurin piirtein samoja sekä Haapalan että omassa aineistossani.

Imperfekti on oletustikin käytetyin menneen ajan aikamuoto aineistossa. Perustasolla sen osuus on selvästi suurin, ja muilla tasoilla sen osuus perfektiin verrattuna tasoittuu. Pluskvamperfektia on ehkä yllättävästikin eniten perustasolla.

Kiinnostavaa tätä työtä ajatellen eivät välttämättä ole niinkään pelkät aikamuotojen määrät, vaan se, miten niiden käyttö on eri tasoilla onnistunut. Perustasolla aikamuotojen käyttö on usein sattumanvaraista ja horjuvaa, ja usein tuntuu, että predikaatti vain merkitään menneeksi jotenkin. Toisen kielen tutkimuksessa onkin havaittu, että kun aikaan viittaamisen kieliopillista systeemiä opitaan, muodot usein edeltävät merkitystä, eli kieliopilliset muodot ilmestyvät oppijan kieleen ilman tarkkaa tietoa niiden merkityksestä (Bardovi-Harlig 2000: 111). Ylemmillä tasoilla aikamuotoja sekoitetaan edelleen keskenään, mutta käyttö on harkitumpaa ja virheet eivät aiheuta ylitsepääsemättömiä tulkintaongelmia. Ylimmällä tasolla esiintyy paljon äidinkielen tasoista aikamuotojen käyttöä, ja lipsahdukset ovat harvinaisempia. Näihin asioihin kiinnitän tarkemmin huomioni seuraavissa alaluvuissa aikamuoto ja taso kerrallaan.

3.2 Imperfekti

Imperfekti on runsaiten käytetty menneen ajan aikamuoto kaikilla tasoilla. seuraavaan taulukkoon olen laskenut imperfektien määrät sekä erilaiset esiintyneet virhetyypit. Huomattavaa taulukossa on, että oikein-sarakkeeseen olen kirjannut

nimenomaan ne imperfektiksi tunnistettavat muodot, joita on käytetty imperfektin paikalla. Muodostuksen ongelmia ei ole huomioitu niin kauan kuin muoto on ollut tunnistettavissa imperfektiksi, eli siinä on jokin imperfektin tunnus. Esimerkiksi seuraavan esimerkin *löydin* on laskettu oikein käytetyksi imperfektiksi, kuten on luonnollisesti myös ensimmäisen lauseen *oli*. Oikein käytettyjen imperfektien suuri määrä ei siis kerro kirjoitelmien tasosta mitään muuta.

- (6) Minulla oli ulkona eilim. Löydin ruskea kukkaro Visanmäki 12, lähelle Halppa Hallin sisään.
K06 pt

Taulukossa 2 on imperfektin oikeiden muotojen määrän jälkeen kolme saraketta, joista löytyvät tekstissä imperfektiksi tunnistettavissa olevat muodot, joiden tilalla pitäisi kuitenkin olla jokin toinen aikamuoto. Oikea aikamuoto on lihavoitu, tekstissä esiintynyt on normaalilla tekstillä. Viimeiset kolme saraketta kuvaavat niitä esiintymiä, joissa on ollut jokin muu aikamuoto, mutta tekstiin tulkintani mukaan kuuluisi imperfekti. Edelleen oikea, tekstiin kuuluva muoto on lihavoitu. Nämä ovat luonnollisesti minun tulkintojani, jotka eivät kaikki suinkaan ole yksiselitteisiä. Esiintymien määrät antavatkin lähinnä kuvaa siitä, missä suuruusluokassa eri virhetyypeissä liikutaan.

Taulukko 2: Imperfektimuotojen määrät ja virhetyypit aineistossa, kpl.⁸

	oikein	imp >prees	imp >perf	imp >plp	prees >imp	perf >imp	plp >imp
Perus	946	16	18		122	18	6
Keski	939	21	29		54	26	8
Ylin	220	4	11		4	3	2

Kaikilla tasoilla imperfektiä on käytetty paljon, ja huomattavan paljon myös oikein. Perustasolla suurimmat ongelmat liittyvät siihen, että imperfektiä ei ole käytetty silloin kun pitäisi. Eniten imperfektiä on korvattu preesensillä. Imperfektin ja perfektin

⁸ Lyhenteet: prees=preesens, imp=imperfekti, perf=perfekti, plp=pluskvamperfekti. Imp>prees tarkoittaa, että käytetty aikamuoto oli imperfekti, mutta sen paikalla olisi tullut käyttää preesensia.

käyttöä toistensa tilalla on preesens-sekaannuksiin verrattuna huomattavasti vähemmän. Keskitasolla ongelmatapausten jakauma tasaantuu, sillä siellä esiintyy melko tasaisesti niin väärin käytettyjä imperfektejä kuin muita aikamuotojakin imperfektin tilalla. Perus- ja keskitason välillä selkeimmät erot imperfektin käytössä liittyvät nimenomaan preesensiin, joka korvaa imperfektin perustasolla lähes kaksi kertaa useammin kuin keskitasolla. Imperfektin tilalla käytetty preesens on silti vielä yleisin yksittäinen virhe keskitasollakin.

Tosiasiassa preesens korvaa imperfektiä enemmän kuin tästä taulukosta näkyy, sillä olen analysoinut preesensin virheettömäksi aina, jos se asiayhteyteen sopii. On kuitenkin paljon tehtävänantoja ja sitä kautta tekstejä, joissa imperfektin käyttö olisi odotettavaa, mutta se on teksteissä kierretty.

Tapaukset, joissa perfektin sijaan on käytetty imperfektiä, sisältävät paljon kieltomuotoja. Imperfektin kieltomuoto on liittomuoto, jossa käytetään kieltoverbin lisäksi verbin NUT-partisiippia. Perfekti eroaa siitä ainoastaan sillä, että siinä on myös olla-verbi. (Hakulinen ym. 2004: 136.) Imperfektin kieltomuotoa käytetään kirjoitelmissa paljon perfektin kieltomuodon tilalla, kuten esimerkissä 7:

- (7) Pitkä aika me emme nähneet.
K07 pt

Usein näissä tapauksissa vaikuttaa siltä, että kirjoittaja on voinut hyvinkin tavoitella perfektiiä, mutta on tullut tuottaneeksi imperfektimuodon, koska on unohtanut *olla*-verbin muodosta pois. Näitä tapauksia on sen verran runsaasti, että ne voivat selittää monia niistä virheistä, joissa perfektin tilalla onkin imperfektimuoto. Kieltomuoto aiheuttaakin suomen oppijoille usein vaikeuksia. Tämän on todennut myös Grönholm (1993: 414), jonka aineistossa esiintyi paljon *ei oli* -tyyppisiä kieltomuotoja.

Imperfektin käytöstä huomattavaa on se, että sitä käytetään runsaasti sekä perus- että keskitasolla, mutta huomattavasti vähemmän ylimmällä tasolla, vain alle neljäsosa muiden tasojen määristä. Yksinkertaisesti tämä on selitettävissä eri tasojen tehtävillä: perus- ja keskitasolla on enemmän kertovia tekstejä, kun taas ylimmällä tasolla menneiden tapahtumien kuvailua ei tarvita kovinkaan paljon. Lähes kaikki ylimmän tason imperfektit ovat oikein käytettyjä: esimerkiksi alemmilla tasoilla huomattavaa ollut preesensin käyttö imperfektin tilalla on oikeastaan olematonta ylimmällä tasolla.

Imperfektin ja perfektin sekaannusta esiintyy jonkin verran, mutta sitäkin huomattavan vähän verrattuna alempiin tasoihin.

3.3 Perfekti

Perfektin käyttö lisääntyy odotuksenmukaisesti tasolta toiselle siirryttäessä. Sen osuus kaikista aikamuodoista sen sijaan ei lisäännä samassa suhteessa. Samalla virheiden osuus perfektiesiintymien määrästä vähenee. Perfektien määrät ja virhetyypit on esitetty taulukossa 3. Merkinnät ovat samat kuin taulukossa 2, eli oikea muoto, joka tekstissä olisi kuulunut olla, on lihavoitu.

Taulukko 3. Perfektimuotojen määrät ja virhetyypit aineistossa, kpl.

	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Perus	85	1	18	3	14	18	4
Keski	153	6	26	2	9	29	1
Ylin	227	6	3	0	8	11	1

Perustasolla virheellisesti käytettyjä perfektejä on luonnollisesti eniten, ja ylimmällä tasolla perfektiiä on käytetty väärässä paikassa vain vähän perfektien suurehkoon määrään nähden. Uskoisin kuitenkin, että laskutapani antaa auvoisemman kuvan perfektin osaamisesta kuin mitä se oikeasti onkaan: tulkinnanvaraisuutta on paljon, ja samoin kuin imperfektin kohdalla, en huomionnut muodostuksen ongelmia lainkaan niin kauan kun muoto on tunnistettavissa.

Suomen kielen imperfektin ja perfektin välisen eron selittäminen on koettu haasteelliseksi. Omassa aineistossani suurin osa perfektiin liittyvistä virheistä liittyi nimenomaan imperfektin ja perfektin eroon. Tämä on mielestäni odotuksenmukaistakin siinä mielessä, että menneen ajan aikamuodoista pluskvamperfekti on joka tapauksessa harvinainen, ja preesens taas nykyajan tempuksena selkeämmin niistä erotettavissa. Imperfektin ja perfektin väliset ongelmat on havaittu kielenoppimisen tutkimuksessa (esim. Koivisto 1994: 88–94). Larjavaaran (2007: 372) mukaan se johtuu siitä, että

perfekti ja imperfekti tavallaan jakavat saman merkityskentän, osin sulkien toisiaan pois, osin ollen vapaassa vaihtelussa.

Tällaisten virheiden osuus kaikista virheistä säilyi tasolta toiselle suurin piirtein samana; virheellisten muotojen määrä kaikista aikamuodoista luonnollisesti pieneni, varsinkin ylimmälle tasolle siirryttäessä. Keskitasolla virheitä imperfektin ja perfektin käytön välillä on eniten: tämä selittyy sillä, että perfektiä käytetään keskitasolla paljon enemmän kuin perustasolla, ja ylimmällä tasolla taas virheitä on muutenkin todella vähän.

Aineistossa esiintyi kuitenkin myös muunlaisia ongelmia, erityisesti perfektin ja preesensin välistä sekaannusta. Preesensia voidaan käyttää menneen ajan aikamuodon sijaan yksinkertaisesti siksi, että muuta aikamuotoa ei vielä osata. Aineistossani preesensia kuitenkin käytetään perfektin tilalla kaikilla tasoilla. Suuri osa tällaisesta käytöstä liittyy jatkuvuuden perfektiin, eli tilanteisiin, joissa toiminta on alkanut menneisyydessä ja jatkuu nykyhetkeen saakka. Käsittelen sitä tarkemmin luvussa 5.4. Tapaukset, joissa perfektiä on käytetty preesensin sijaan, ovat aineistossa harvinaisia, ja ne ovat nähdäkseni satunnaisia lipsahduksia.

Uskon, että perustasolla monet perfekteistä saattavat olla suoraan kopioituja tehtävänannosta, ainakin muutamassa tehtävässä on syytä toisinaan epäillä sitä. Esimerkiksi tehtävässä, jossa kerrottiin uuteen asuntoon muuttamisesta, huomattavan moni muuten kielitaidossaan horjuva kirjoittaja on osannut muodostaa täydellisesti ensimmäisen lauseen:

- (8) Minä olen muuttanut uuteen asuntoon.
Asunto on siisti ja iso. Kolme huone, keittiö, suihku, iso parveke ja sauna. Minä haluan että sinä tulee katsoo minun asunto ensi viikola lauantaina.
K08 pt

Suoraan kopioimalla perfektiä on myös saatettu käyttää oikeassa tai väärässä paikassa tekstin kannalta, eli joko oikein, tai jonkin muun aikamuodon kustannuksella. Muillakin tasoilla tehtävänannosta kopiointia varmasti esiintyy, mutta ainakaan se ei nouse esille yhtä selvästi.

Verbien kieltomuodot aiheuttavat ongelmia usein jo sen vuoksi, että imperfektin kieltomuodossa käytetään myös partisiippia, jonka avulla tehdään myös liittotempusten muodot, mikä aiheuttaa sekaannuksia. Hyvin monissa tapauksissa vaikuttaa siltä, että

kirjoittaja on pyrkinyt kielteiseen perfektiin, mutta onkin tuottanut erehdyksessä imperfektin, kuten seuraavassa perustason esimerkissä:

- (9) Pitkä aika me emme nähneet.
K07 pt

Ongelmia näyttäisi tuottavan myös konditionaalin perfekti, joka oli ainoa perfektissä esiintynyt indikatiivista poikkeava modus aineistossa:

- (10) Meidän matkaryhmä oli vähän liian vanha meille. Se olisi parempi jos meillä oli enemmän perheitä lapsen kanssa.
K09 pt

Esimerkissä 10 konditionaalin preesens sekä indikatiivin imperfekti olisivat parempia konditionaalin perfektinä. Konditionaalimuoto näyttää olevan kirjoittajalle tuttu, mutta sen mennyt aikamuoto ei. Perustasolla konditionaalien käyttö on vielä satunnaista ja horjuvaa; keskitasolla sitä käytetään, mutta siinä tehdään myös paljon virheitä; ja ylimmällä tasolla sen käyttö alkaa olla hallinnassa niillä, jotka sitä käyttävät.

3.4 Pluskvamperfekti

Pluskvamperfektia aineistossa on todella vähän. Se on yleiskielessä harvinainen muoto, ja S2-oppijoilla sitä esiintyy jopa vähemmän kuin äidinkielisillä, kuten tämän pääluvun alussa kävi ilmi. Vaikka esiintymiä on aineistossa vain muutamia, haluan luoda katsauksen myös pluskvamperfektin käyttöön. Pluskvamperfektiesiintymät ovat taulukossa 4, ja oikea muoto, joka tekstissä olisi kuulunut olla, on lihavoitu.

Taulukko 4. Pluskvamperfektimuotojen määrät ja virhetyypit aineistossa, kpl.

	oikein	plp >prees	plp >imp	plp >perf	prees >plp	imp >plp	perf >plp
Perus	7		6	4			3
Keski	3	1	8	1			2
Ylin	5		2				

Perus- ja keskitasolla huomattavinta on se, että pluskvamperfektiä ylikäytetään: suurimassa osassa pluskvamperfektiesiintymien tilalla pitäisi olla imperfekti tai perfekti. Aikamuodoista se on ainoa, jota käytetään enemmän väärin kuin oikein.

Prees>plp sekä imp>plp -virhetyyppien sarakkeet ovat tyhjä, sillä näitä ei aineistossa esiintynyt. Se, ettei aineistosta löytynyt yhtään imperfektiä pluskvamperfektin tilalla käytettynä, on ehkä yllättävää, mutta se saattaa olla myös analysointitavasta johtuva tulos. Usein imperfekti ei vaikuta oudolta kohdassa, johon myös kävisi pluskvamperfekti, joten sitä ei ole analysoitu virheeksi. Näin on esimerkiksi narratiiveissa, joissa tarjotaan taustatietoa imperfektin avulla. Luultavasti kuitenkin taulukossa näkyvän perfektin lisäksi myös imperfekti korvaa pluskvamperfektin käyttöä toisinaan.

Ehkä hivenen yllättävästikin perustasolla pluskvamperfektia on käytetty eniten. Yleinen käyttökohde sille on tehtävä, jossa piti kirjoittaa naapurilleen kirjelappu, jossa pahoittelee sitä, ettei pääsekään saunaan sopimuksesta huolimatta.

- (11) minä halun kerro että olimme sopineet että menään saunaan, mutta en voi tulla sama ikana, koska minulla on vähän kiire illalla ja menään ostoksille voimoni kansa.
K10 pt

Pluskvamperfektin oikea muodostus ja käyttö verrattuna muun tekstin horjuvuuteen antaa aiheita epäillä, että muoto on poimittu suoraan tehtävänannosta. Sitä ei kuitenkaan ole käytetty niin monessa tekstissä, että asiasta voisi olla varma. Tässä tapauksessa se kuitenkin on oikein, kun kirjoittaja tarjoaa taustatietoja, eli kertoo asioista, jotka ovat tapahtuneet ennen tapahtumahetkeä.

Yleisin pluskvamperfektiin liittyvä erhe joka tasolla on käyttää sitä silloin, kun imperfekti olisi oikeasti soveliaampi. Seuraavan esimerkin pluskvamperfektin käyttö antaa olettaa, että ukkosmyrsky olisi sattunut jo ennen kuin kirjoittaja oli lomakohteeseen tullut. Tämäntapaista pluskvamperfektin käyttöä, jossa tapahtumien ajallinen järjestäminen pluskvamperfektin avulla ei ole lainkaan ollut tarpeellista, esiintyy kirjoitelmissa jonkin verran.

- (12) Pääsin tässä nyt kirjoittaa muutaman sanan sinulle. Harmi, kun et päässyt mukaan matkaan. [--]
Hotelli on siisti ja hiljaisella paikalla. Uimarannalle on lyhyt matka ja vietän siellä aikaa koko päivät.
Sää on aurinkoista, mutta kerran oli sattunut ukkosmyrsky, keskellä päivää.
Se oli vaikuttavaa. [--]
No tässä sit tällä kertaa Seuraavassa kirjeessä enemmän
K11 kt

Oli sattunut -pluskvamperfektista on mahdollista myös tehdä tulkinta, jossa kyse olisikin toisen käden tiedosta: joku on kertonut kirjoittajalle tai hän on vaikkapa lukenut lehdestä, että kohteessa oli ollut ukkosmyrsky. Seuraava lause kuitenkin kumoo tämän tulkinnan, sillä sen mukaan kirjoittajalla on myrskystä omakohtainen kokemus.

Kertomuksissa pluskvamperfekti toimii ikään kuin imperfektin parina, ”menneen menneenä”, antamassa taustatietoja ja järjestämässä tapahtumia ajallisesti. Käsittelen narratiiveja ja pluskvamperfektia niiden taka-alan erottamisessa tarkemmin seuraavassa pääluvussa, mutta esitän tässä yhden esimerkin tapauksesta, jossa tällainen pluskvamperfektin käyttö ei ole onnistunut:

- (13) Minä kavin eilen "Lohin Ravintolassa" ja se oli tosi huono.
Ensin meidän täytyi odota niin kauan että voimme vallitaa ruokaa ja sitten me odotimme vielä melkein 60 minuuttia että ruoka tuli. Kun ruoka oli sitten tällä se oli jo kylmä ja kokki on käynnyt liian paljon suola.
Sen on pakko vaihtaa!
Mutta koko huoneessa oli kunossa ja vesassa oli hyvä tuokset.
K12 pt

Muun tekstin ollessa imperfektissä kirjoittajan olisi pitänyt sijoittaa kokki ja ruuan suolaaminen kauemmas menneisyyteen pluskvamperfektilla perfektin sijaan. Horjuvuutta on myös muissa aikamuodoissa, sillä seuraavan lauseen predikaatti on preesensissä imperfektin sijaan.

Kirjoitelmissa ei käytetä pluskvamperfektia kuvaamaan toisen käden tietoa. Aineistossa on tosin muutamia tapauksia, joissa pluskvamperfektin sijaan olisi tullut käyttää imperfektiä, ja joissa pluskvamperfektin käyttö aiheuttaa jossain määrin evidentialisen tulkinnan, jota kirjoittaja kuitenkin ei luultavasti ole tarkoittanut. Esimerkissä 14 vaikuttaa siltä, että kirjoittaja on päätellyt tai kuullut joltain toiselta, että kirjelapun vastaanottaja on odottanut häntä. Kirjeen kontekstiin tämä ei mielestäni täysin sovi, vaikka tällainenkin tilanne on tämän kirjeen perusteella mahdollinen.

- (14) eilen minä halusin tulla sinun kanssa saunaan mutta mutta aitini soitti minulle että olen sairas ja pitäisi mennän sairalla ja minä menin hänen hakeman ja sitten aika oli myyhästy ja anna anteksi minua että olit odotanut minule Jos haluat voimme mennään sauna huomenna ja joka päivä että sinulla on aika
K13 pt

Taulukossa 3 esiintyvä ehkä kummalliseltakin vaikuttava poikkeus on yksi tapaus keskitasolta, jossa pluskvamperfektia on käytetty preesensin tilalla, ja se vaatii selitystä. Kyseessä on vastine mielipidetekstiin, joka kirjoittajilla on ilmeisesti ollut kirjoitustilanteessa aineistona, ja kirjoittaja esittää argumentteja sen puolesta, että tupakointi ei saisi olla sallittua julkisella paikalla.

- (15) 1) Minä asun neljannessä kerroksessa, ja naapuri, joka asuu alapuolella, myös poltaa tupakkaa.
2) Jossakin kahvilassa ei ole hyvä kun juon kahvia, ja joku tupakoi vieressä
3) Sairalloissakin, vaikka on kielletty tupakointi, ei ole hyvä kuin käyttävällä joku potilas oli poltannut, ja savu tule kuitenkin osaston sisään jos joku avaa ovat.
K76 kt

Kolmas argumentti on kokonaan preesensissä, jos *kielletty* tässä analysoidaan adjektiivikäytössä olevaksi partisiipiksi, eikä kyse siis ole mistään yksittäisestä tapauksesta, josta kirjoittaja kertoo tarinaa. Jos näin olisi, pluskvamperfekti olisi sovelias aikamuoto, mutta koska se ei tekstin kokonaisuuteen sovi, tulisi sen paikalla olla preesens. Analyysi on luonnollisesti tulkinnanvarainen.

Yleensä ottaen pluskvamperfektin määrät aineistossa ovat sen verran pieniä, että suuria yleistyksiä sen oppimisesta ei voi tehdä. Enimmäkseen näyttäisi, että sitä käytetään erehdyksessä silloin, kun sitä ei todellisuudessa tekstissä tarvittaisi.

4 NARRATIIVIT AINEISTOSSA

4.1 Narratiivin määritelmä ja ominaispiirteet

Narratiivisessa tekstissä on olennaista tapahtumien sijoittaminen aikaan (Kauppinen 1984: 25) ja kirjoitelmissa narratiivia esiintyykin paljon. Tässä luvussa tarkastelen kirjoittajien narratiivien käyttöä tasoittain: kiinnitän huomiota siihen, miten aikamuotoja narratiiveissa käytetään, minkälaisia ongelmia ne aiheuttavat, sekä sitä, minkälaisissa tehtävätyypeissä niitä käytetään.

Dahl (1985: 112) määrittelee narratiivisen diskurssin sellaiseksi, jossa puhuja esittää sarjan tapahtumia siinä järjestyksessä, kun ne tapahtuivat (esimerkiksi *Tulin, näin, voitin*). Berman ja Slobin (1994: 1–2) katsovat, että narratiivilla on kaksi tehtävää: kertoa menneet tapahtumat sekä suhteuttaa ne ajallisesti toisiinsa, esimerkiksi peräkkäisiksi tai päällekkäisiksi. Välttämättä niitä ei siis tarvitse kertoa järjestyksessä, vaan niitä voi koodata narratiiviin näkyville eri tavoin erilaisiksi hierarkioiksi. Itse käytän tässä työssä narratiivin käsitettä melko väljästi: kaksikin menneisyyden tapahtumaa riittää muodostamaan narratiivisen jakson kirjoitelmaan. Kirjoitelmissa usein narratiiviset jaksot vaihtelevat paljon kuvauksen kanssa, ja koska otan analyysissäni huomioon kirjoitelmat kokonaisuutena, analyysiini sisältyy tässä luvussa muunkinlaista ainesta kuin puhtaita narratiiveja. Olen valinnut joka tasolta tehtävän, jossa narratiivia käytetään menneiden tapahtumien kertomiseen, ja analysoinut sen käyttöä niissä kirjoitelmissa.

Narratiivia tarkastellessa on ensiksikin syytä erottaa toisistaan tekstityyppi ja tekstilaji. Tekstityyppi voi olla esimerkiksi kertomus, kuvaus, erittelevä tai argumentoiva teksti. Tekstilaji taas voidaan määritellä tekstien joukoksi, joilla on yhteiset päämäärät ja yleisö, ja prototyypisesti samanlainen rakenne, sisältö ja muoto. Eri tekstilajeissa voidaan käyttää tyypillisesti jotain tekstityyppiä, mutta tekstityyppiä käytetään eri tekstilajeissa monipuolisesti. Esimerkiksi kertovaa tekstityyppiä voi sisältyä monenlaisiin tekstilajeihin, vaikkapa uutiseen. (Shore ja Mäntynen 2006: 27,

39.) Koska narratiivin aikamuoto pääasiassa imperfekti, sitä käyttävissä tekstilajissa on paljon imperfektiä, mutta myös muita aikamuotoja.

Joissakin kielissä on erikseen narratiiviseen diskurssiin kuuluva aikamuoto (Dahl 1085: 113), mutta suomessa siihen käytetään imperfektiä. Imperfekti on tyypillinen menneestä ajasta kertovissa tekstilajeissa, kuten kertomuksissa ja uutisteksteissä (Hakulinen ym. 2004: 1458). Perfektiä siinä ei Dahlin (1985: 113) mukaan juurikaan käytetä. Tapahtumat ovat peräkkäisiä, mutta ne voidaan tulkita myös samanaikaiseksi (Hakulinen ym. 2004: 1458).

Puhtaita narratiiveja ei useinkaan löydy: narratiivinen kerronta voidaan keskeyttää esimerkiksi takaumilla ja taustatiedoilla. Narratiivisen tekstityypin yhteydessä esiintyy myös paljon kuvailevaa tekstityyppiä, jonka tehtävänä on havaintojen esittäminen. Havainnot suhteutetaan deskriptiivisessä tekstissä tilaan eikä aikaan, kuten narratiivissa. (Kauppinen 1984: 25.) Kirjoitelmissa kuvaileva ja kertova tekstityyppi kulkevat rinnakkain, jolloin kertomuksen aikamuoto on imperfekti ja kuvailevan tekstin preesens tai perfekti. Kertomuksen keskellä olevista kuvailuista voi myös käyttää imperfektiä, jos sen haluaa sovittaa osaksi kertomusta. Kuvailevassa tekstissä on keskeistä tilanäkökulma, kertovassa taas prosessi, ja sitä käytetäänkin useimmiten aktiviteettien yhteydessä.

Narratiivin suhteessa aikamuotoihin on tärkeää erottaa narratiivinen konteksti, jonka luo narratiivin ensimmäinen lause. Sitä seuraavilla ilmauksilla on sama viittaushetki kuin narratiivin luoneella ilmauksella. Narratiivinen diskurssi voidaan luoda esimerkiksi ajan adverbialilla (*eilen, viime tiistaina*). (Dahl 1985: 113.) Seppäsen (1997: 18–19) keskusteluaineistossa tämä narratiivin ensimmäinen lause näyttää olevan poikkeuksellinen sikäli, että siinä voidaan käyttää myös perfektiä keskustelunavauksena luomassa kerronnallisuutta.

Narratiivi koostuu etu- ja taka-alasta. Etualaan (foreground) kuuluvat tapahtumat kuuluvat narratiivin perusrakenteeseen ja koostuvat ilmauksista, jotka kuljettavat aikaa eteenpäin. Etualan tapahtuman viittaushetki on sama kuin sitä edeltävän tapahtuman. Etualan aikamuoto on useimmiten "simple past", eli suomen tapauksessa imperfekti. (Bardovi-Harlig 2000: 279.) Taka-ala (background) tukee etualan tapahtumia ja antaa niistä taustatietoa. Taka-alan tapahtumat voivat myös rikkoa kronologisen järjestyksen esimerkiksi takaumalla tai ennakkoinnilla. Taka-ala ei kerro päätapahtumia, vaan tarjoaa

tapahtumia tukevaa informaatiota. Myös taka-alan pääasiallinen tempus on "simple past", mutta se käyttää myös muita keinoja. Hypoteesin mukaan kieliopillisten keinojen ja verbimorfologian kehittyessä kielenoppijat käyttävät kehittyviä keinoja etu- ja taka-alan erottamiseksi toisistaan. (Bardovi-Harlig 2000: 279–284; Berman & Slobin 1994: 399–400.) Tämä näkyy myös aineistossa. Suomen kielessä esimerkiksi pluskvamperfektia voidaan käyttää taka-alan erottamiseen.

4.2 Perustaso: ystävän kyläily ja asiakaspalaute

Tarkastelen perustason narratiiveja pääosin kahdesta tehtävästä. Toisessa piti kirjoittaa kirje ystävälleen tämän vierailun jälkeen ja toisessa kirjoitettiin asiakaspalaute ravintolalle. Molemmista tehtävissä kirjoittajat kertaavat paljon menneitä tapahtumia, joten narratiivia käytettiin runsaasti molemmissa.

Tehtävätyypit eivät suoraan odota kirjoitelmissa käytettävän narratiivia; sen ei luultavasti katsota sisältyväksi niihin tekstilajeihin, joita aikuiset voisivat kohdata ”henkilökohtaisissa, julkisissa, koulutukseen ja työhön liittyvissä kielenkäyttötilanteissa”, joiden osaamista Yleisillä kielitutkinnoilla halutaan testata (Tarnanen ym. 2007: 396). Kertomusrakennetta ja narratiivia kuitenkin käytetään kirjoitelmissa paljon. Usein kirjoitelmissa esiintyy pieniä narratiiveja, jotka on kehystetty sellaisiksi enemmän tai vähemmän selkeästi. Seuraavassa esimerkissä *eilen* toimii tällaisena kehystävänä elementtinä, jota seuraa selkeä narratiivinen jakso:

- (16) Toivon että sinun matka kotiin oli hyvä. Viime viikko oli tosi hauska. Muistatko kun me menimme uimaan? hehehe Ja pilkimme Kivijärvässä. Mutta... sinä unohdit sinun kello. Minä pääsin että täytyy lähettää sitä sinulle postissa.
Eilen, minä tapasin Melissa. Me kietimme kahvia ja söimme paljon pullaa. Myös eilen, siivoin minun huonessa. Se oli likainen.
No, ehkä ensin kuukausissa me voimme tavata uudeleen. Tavataan minun mökillä tiistaina.
K14 pt

Tehtävässä on tarkoitus kirjoittaa viesti ystävälle, joka on käynyt kylässä ja unohtanut kellonsa kirjoittajan luo. Useat kirjoittajat muistelevat, mitä he ovat yhdessä tehneet ja kertovat omista kuulumisistaan.

- (17) Minä olen kirjotaan sinulle koska sinun unohti minun luoksesi kellon. Se on viideltä. Minun luonassa me katsoimme jalkapallo, Chelsey ja Milan. Ja sitten me menimme lumilautailemaan. Minä sain mun ajokortti. Minä sain uusia Franz Ferninandita cd-levy. Voimmeko tapaamme perjantaina yhdelta ABC:ssa?
K15 pt

Edellisen tekstin kaikkien imperfektissä olevien lauseiden välillä ei ole suoraa yhteyttä. Ensin kirjoittaja kyllä kertaa järjestyksessä sen, mitä he vastaanottajan kanssa yhdessä tekivät, mutta sen jälkeen hän kertoilee omia kuulumisiaan. Koska ajokortin sekä cd-levyn saaminen eivät enää yksiselitteisesti kuulu samaan kertomuskehukseen, niiden keskinäinen järjestys ei ole mitenkään itsestään selvä. Kuitenkin ne luultavasti tulkitaan kronologisesti kerrotuiksi. Peräkkäisten imperfektien käyttö antaa kuvan peräkkäisistä tapahtumista, vaikka todellisuudessa niiden välillä voi olla kulunut paljonkin aikaa.

Seuraava esimerkki on melko hyvätasoiselta kirjoittajalta ollakseen perustasolta:

- (18) Voi, tämä viikko, kun sinä olit täällä, oli niin upea. Nyt tulee ikävä! Muistatko, kuinka lämmin se oli, kun me olimme ulkona ja söimme yhdessä laivalla? Nyt on niin huono ilma täällä. Aina sataa!
[--]
Tiedätkö, mitä tapahtui täällä, kun et ollut vielä täällä? Minä olin sairas ja se oli niin paha, niin paha flunssa. Mutta nyt se on parempi, onneksi. Ja sitten menin syömään ravintolaan minun velini kanssa. Se oli tosi kiva, koska minä pidän hänestä ja hän ei ole usein kotona. [--]
K16 pt

Esimerkissä 18 on paljon narratiivisia elementtejä, ja siinä kerrataan menneitä tapahtumia. Se ei kuitenkaan ole kokonaan suoraviivainen narratiivi, sillä se sisältää myös kuvailua. Tasoltaan teksti on perustason parhaimmista – tällainen tekstityyppien ja aikamuotojen monimuotoinen käyttö onkin nähdäkseni yksi merkki verrattain edistyneestä kirjoittajasta.

Narratiivisia jaksoja esiintyi perustasolla myös tehtävissä, joissa tekstilaji ei tyypillisesti narratiivia vaatisi. Tällainen tehtävä oli esimerkiksi asiakaspalaute, jota tammikuun 2005 kokeessa piti antaa ravintolalle. Tuolla koekerralla tehtävässä ei ollut

valmiita plussia ja miinuksia, kuten jonain muina vuosina, joten palautteet olivat kokonaisempia tekstejä kuin pelkkiä ranskalaisten viivojen luetteloita. Palautteissa esiintyy paljon kertomuksen muotoon kirjoitettuja kuvauksia ravintolakäynneistä, joissa on ollut jotain vikaa.

- (19) Viime viikolla oli minun syntymäpäiväni ja halusin syödä jotain hyvää. Silloin muistin että kaverini sanoi minulle että "Suomenjärvi" ravintolassa ruoka maista tosi hyvältä ja tarjoilijat ovat kiva. Siis minä kävin siinä, istuin, otin ruokalistaan ja kertonin tarjoilijalle mitä minä otaisin. Mutta en saanut mitään neljäkymmentä minuttia aikana. Odotin tunnen asti ja ei ollut ruokaa. Ja en nähnyt enää tarjoiljaa. En ymmärrän mitä tapahtui koska ravintola oli melkein tyhjä.
K17 pt

Palaute on kirjoitettu muotoon, jossa hyviä ja huonoja asioita ei ole sanottu suoraan, vaan ne on kerrottu tapahtumien ohessa. Tämä on luultavasti ollut kirjoittajalle helpompi tapa käsitellä aihetta ja saada aikaan yhtenäinen teksti, varsinkin muodollisten vaatimusten (joita joinain vuosina siis edustivat valmiit paperissa olleet plussat ja miinukset⁹) puuttuessa.

Esimerkissä 19 on myös näkyvissä, että kirjoittaja ei ole täysin osannut erottaa narratiivin taka-alaa etualasta. Lauseessa *Silloin muistin että kaverini sanoi minulle[--]* pluskvamperfekti olisi selkeä tapa erottaa taka- ja etuala. Toinen vaihtoehto olisi käyttää jotakin ajanmäärettä, kuten *joskus*. Seuraavassa esimerkissä 20, jossa palaute on myös puettu narratiiviksi, on pluskvamperfektin sijaan käytetty perfektiä kuvaamassa erottamassa taka-alaa.

- (20) Minä kavin eilen "Lohin Ravintolassa" ja se oli tosi huono. Ensimmäisen meidän täytyi odota niin kauan että voimme vallitua ruokaa ja sitten me odotimme vielä melkein 60 minuuttia että ruoka tuli. Kun ruoka oli sitten tällä se oli jo kylmä ja kokki on käynnyt liian paljon suola. Sen on pakko vaihtaa!
Mutta koko huoneessa oli kunossa ja vesassa oli hyvä tuokset.
K12 pt

Vaikuttaa siltä, että kirjoittajien on helppo turvautua narratiiviin silloinkin, kun tehtävänanto ei sitä ehdottomasti vaatisi. Siksi nähdäkseni heikommat kirjoittajat

⁹ Päättelin näin esimerkiksi kevään 2004 tehtävästä, jossa jokaisessa tekstissä oli kolme plusmerkkiä ja kolme miinusmerkkiä, joista osa oli toisinaan jätetty tyhjäksi.

käyttävät sitä enemmän, kun taas taitavammat osaavat paremmin myös kuvailevan, argumentoivan ja perustelevan tyylin sekä käyttävät näiden yhdistelmiä vaivattomammin. Tämä sopii yhteen sen kanssa, mitä tutkimuksissa on havaittu tekstityyppien kirjoittamaan oppimisesta: oppimisen yleisjärjestys noudattaa kehitystä helpoimmasta vaikeimpaan, eli dialogi – kertomus – kuvaus – argumentti. (Grönholm 1993: 411.) Kuvailevaa ja kertovaa tekstityyppiä tosin on vaikea erottaa, sillä ne esiintyvät useimmiten rinnan.

4.3 Keskitaso: kirje lomamatkalta

Keskitasolta tarkastelen tarkemmin tehtävää, jossa kirjoitettiin ystävälle kirje lomamatkalta. Tehtävänantoja ei ole käytössä, joten ei ole tiedossa, pitikö kirje tehtävänannon mukaan kirjoittaa lomamatkan ollessa vielä kesken vai vasta kotiin palattua. Uskoisin, että tarkoitus oli kirjoittaa kirje lomamatkan aikana, sillä useimmat kirjoittajista tekivät juuri niin. Osa sen sijaan kirjoitti kirjeensä ikään kuin he olisivat taas kotona. Huomattavan monilla tätä eroa oli vaikea päätellä itse kirjeestä, sillä ne eivät olleet yksiselitteisiä. Suuri merkitys tulkinnassa on aikamuotojen käytöllä ja yleisemminkin menneeseen aikaan viittaamisella.

Jo päättyneestä matkasta voi kirjoittaa melkein yksinomaan imperfektissä, jolloin siitä muodostuu puhdas narratiivi. Haastavampi tilanne on silloin, kun kerrotaan vielä meneillään olevasta matkasta. Tällöin tapahtumien yhteys puhehetkeen on tiiviimpi, ja perfektiä käytetään esimerkiksi silloin, kun kerrotaan, mitä matkalla on siihen mennessä tehty. Preesenskin sopii, kun kertomisen aiheena ovat jokapäiväiset ja toistuvat toimet. Tällaiseenkin kerrontaan sopii imperfekti silloin, kun luodaan selkeä kehys menneisyyteen, esimerkiksi kerrotaan, mitä juuri eilen tapahtui. Silloin kyseessä on spesifi, jo päättynyt tapahtuma. Tämän tyyppinen vaihtelu aiheuttaa usein ongelmia kirjoittajille, ja tekstien aikaviittauksia voi olla vaikea tulkita.

(21) Hei rakas kaverini! Harmi ettet päässyt tulemaan.

(A) Matka on mennyt ihan hyvin tähän asti. (B) Ilma on tosi lämmin. Minä nukun ja syön ja otan aurinkoa. ja käyn shoppailemassa. Täällä on ihania vaatteita ja kenkiä. (C) Eniten on jäänyt minan mieleen se ihana laukku Lady kaupassa.

(D) Eilen varastettiin minun yhden laukun ja vähän rahaa, mutta silti minun matka ei mene pilalle.

(E) Siellä tapasin minun yhden työtoverini. Mutta kyllä tämä on mahtava matka. Mutta yritä parantua.

T: Maija
K19 kt

Esimerkissä 21 käy heti alussa selväksi, että kirjoittaja on vielä matkalla, se ei siis ole päättynyt. Lauseen A perfekti *on mennyt* sekä saman lauseen adverbi *tähän asti* tukevat molemmat samaa tulkintaa. Siksi kohdan B presens on sovelias, kun kirjoittaja kuvailee, mitä hän matkallaan tekee. Perfekti lauseessa C sopii kuvailemaan laukun mieleen jäämistä: se on vieläkin mielessä, siitä yhteys puhehetkeen.

Lauseessa D *eilen* kehystää lauseen tapahtumat tiettyyn, spesifiin, jo päättyneeseen kontekstiin, jolloin imperfekti on sopiva aikamuodoksi. Tällaisia pieniä narratiiveja, joissa käytetään imperfektiä, esiintyy kirjoitelmissa paljon, kun kyseessä on matka, joka vielä jatkuu. Kirjoittajat kertaavat jotain tapahtumia imperfektissä silloin, kun ne kehystetään spesifeiksi menneiksi tapahtumiksi esimerkiksi adverbien avulla.

Seuraavan tekstin (esimerkki 22) alun perfektin käyttö antaa olettaa, että matka on yhä käynnissä. Viimeisessä kappaleessa kuitenkin paljastuu, että he ovat palanneet jo Helsinkiin. Tällä kirjoittajalla nimenomaan perfektin käyttö on harhaanjohtavaa. Viimeisen kappaleen perfekti E antaa kuvan siitä, että he ovat ruuhkassa juuri kirjoitushetkellä.

(22) (A) Matka on mennyt loistavasti. Se on todella ikävää, että sinä et päässyt matkustamaan meidän kanssa.

(B) Tapasimme meidän koululaiskavereita ja myös heidän perheitä. Lena hoiti tätä tilaisuutta. Hän vuokrasi iso ruokasali ravintolasta, koska yhteensä meitä oli 50. Oli ihana puhua u viettää ilta heidän kanssa, koska (C) emme ole nähneet toisia jo 5 vuotta.

(D) Seuraavana päivänä me kävimme katsomassa kaupunkia. Pietari oli tosi kaunis, siellä on paljon uutta, ja tietysti vanha, mihin me olemme tottuneet.

Pietarissa on niin paljon autoja kaduilla, että (E) olemme joutuneet ruuhkaan ja myöhästyimme junaan. Mutta ei se haitta, lähdimme yöbussilla ja olimme Helsingissä jo aamulla 6:elta.

K20 kt

Kappale B edustaa narratiivia. Sen ensimmäisessä lauseessa tapahtumaa ei mielestäni riittävästi kehystetä narratiiviksi, ja siksi ensimmäisellä lukukerralla syntyy pieni epäselvyys siitä, olisiko perfekti kuitenkin oikeampi aikamuoto: *olemme tavanneet meidän koulukavereita* viittaisi yleisesti matkan tapahtumiin. Narratiivin ensimmäisessä lauseessa esimerkiksi ajanilmaus auttaisi sen viittaushetken löytämisessä, jota narratiivin muutkin ilmaukset käyttävät. Tällainen ajanilmaus on kappaleessa D: *seuraavana päivänä* viittaa tässä puhehetkeä aikaisempaan, sillä *seuraavana* suhteutetaan edellisen kappaleen tarinaan.

Kappaleessa D on myös kuvailua: kirjoittaja kertoo, minkälainen Pietari on. Tämä kirjoittaja on valinnut kuvailunsa aikamuodoksi sekä imperfektin että preesensin, ja periaatteessa molemmat käyvätkin, sillä imperfekti olisi yhdenmukainen ympäröivän kertomuksen kanssa, mutta preesens taas tekee havainnoista yleisesti päteviä. Se, että Pietari on kirjoittajan mielestä kaunis, ei toki ole sidoksissa pelkästään tarinan tapahtumahetkeen. Useissa kirjoitelmissa käytetään myös preesensia tämäntapaiseen kuvailuun (*ilma oli/on hyvä, Pietari oli/on kaunis*). Berman ja Slobin (1994: 402) ovat löytäneet omasta aineistostaan juuri tämänkaltaista tekstityyppien sekoittumista, jossa staattiset tilanteet joko kuvaillaan erikseen tai tuodaan osaksi narratiivia muun muassa aikamuodon käytön avulla.

Monet kirjeet, erityisesti matkan aikana kirjoitetut, sisältävät narratiiviosuuksia, jotka on kehystetty erikseen. Kehystäjänä toimii narratiivin ensimmäinen lause, ja sen alussa erityisesti menneen ajan adverbi, kuten *eilen*. Jossain tapauksissa myös *tänään* voi kehystää narratiivin, vaikka se ei viittaakaan välttämättä menneeseen aikaan; esimerkissä 23 se kuitenkin kertoo, mitä aikaisemmin sinä päivänä tapahtui.

- (23) Tänään osallistuin kiertoajeluihin lähinä kaupunkiin. Tapasin siellä kivan tytön nimeltä Minna ja keskustelimme paljon. Oli ihana hetki.
K21 kt

Tänään voi siis viitata menneeseenkin, vaikka useimmiten se viittaa laajasti nykyhetkeen, jolloin sen kanssa voi käyttää jatkuvuuden perfektiä, tai tulevaan, jolloin käytetään preesensia. Joskus myös paikanilmaukset voivat toimia kehystäjänä, jos kontekstista käy ilmi, että kirjoittaja on ollut mainitussa paikassa jonain menneenä

hetkenä.

- (24) Lentokoneessa olin tosi surullinen mutta kun saapuin Kööpenhaminaan, muistin ennen kun me olimme matkustaneet yhdessä.

K21 kt

Riippuu myös verbin laadusta, käytetäänkö siitä luontevasti imperfektiä vai ei. Esimerkissä 25 *otin aurinkoa* olisi luontevampi perfektissä, koska auringonoton voi nähdä toimintana, jota loman kuluessa tehdään toistuvasti ja useamman kerran. *Ostin* sen sijaan sopii imperfektiin, koska ostaminen on kertaluonteinen tapahtuma, joka on jo kokonaan päättynyt ja loppuun saatettu.

- (25) Matkalla menee hyvin. Minä tapasin minun perheni ja sukulainen. Minä otin aurinkoa ja ostin tutiäisiä ystäville ja itseni

K23 kt

Keskitasolla tekstien taso vaihtelee suuresti. Seuraavassa esimerkissä aikamuotojen käyttö ei suinkaan ole ainut ongelma, mutta on osaltaan aiheuttamassa ymmärtämisvaikeuksia.

- (26) Minä olen syyriässälästen kansasukulaisten kansa matka oli ihana minä tapasin siellä vähoj ystäien kansa myös isäni ja äideni ja kaikin sukulaisten kansa mutta tapahtui että lapset sairastui melken koko ajan. minä olen syyriässä kolme kukiauta

K24 kt

Kaksi *olla*-verbiä preesensissä antavat kuvan, että matka on yhä meneillään, mutta muun tekstin imperfektit sotivat tätä tulkintaa vastaan. Imperfektin lisäksi *siellä*-sana viittaa siihen, että kirjoittaja ei ole enää Syyriassa. Preesensit voisi ajatella vain lipsahduksiksi, omituista siinä on vain se, että virhe on nimenomaan *olla*-verbissä, joten kyse ei varmaankaan ole siitä, etteikö kirjoittaja osaisi muodostaa oikeita muotoja.

Paremmiin aikasuhteiden merkitseminen on onnistunut seuraavassa kirjoitelmassa. Siinä ei ole yhtään imperfektiä (paitsi toisessa lauseessa, joka viittaa

selkeästi matkaa aikaisempaan aikaan), vaan perfektin ja preesensin vaihtelulla kuvataan sitä, mitä kirjoittaja on tehnyt ja miten tekeminen vielä jatkuu.

- (27) Hei rakas kaverini! Harmi ettet päässyt tulemaan.
Matka on mennyt ihan hyvin tähän asti. Ilma on tosi lämmin. Minä nukun ja syön ja otan aurinkoa. ja käyn shoppailemassa. Täällä on ihania vaatteita ja kenkiä. Eniten on jäänyt minan mieleen se ihana laukku Lady kaupassa.
K19 kt

Narratiivin taka-ala merkitään etualasta eroavaksi teksteissä vaihtelevasti. Joskus on vaikea erottaa, kuuluuko jokin narratiivin tapahtuma etu- vai taka-alaan, koska sitä ei erikseen ole merkitty näkyviin.

- (28) kun menin ostaksella sielle oli iso kolari kaksi atuto törmesi toiseen autoon ja ambulanssi tuli tapahtuma paikalle mutta minulle oli kiire minä lähdin pois sieltä,
K26 kt

Esimerkin 28 tarinasta ei käy selkeästi ilmi, näkikö kirjoittaja kolarin itse vai onko se tapahtunut aiemmin. Jos se on tapahtunut aiemmin, se kuuluu tarinan taka-alaan, ja tällöin *törmäsi*-verbi tulisi olla ennemminkin pluskvamperfektissä. Kirjoittaja ei vielä osaa erottaa taka- ja etualaa toisistaan, ja siksi kahden tapahtuman, ostoksille menemisen ja kolarin, keskinäinen aikajärjestys ei ole selvä. Seuraavassa esimerkissä taka-alan merkitseminen sen sijaan on onnistunut: siihen on käytetty pluskvamperfektiä.

- (29) matka oli todella kiva, aurinko paistoi joka ikinen päivä.
[--]
Minun velli oli vuokrannut meille rantamökki, se oli ihana, vielä kuulen meren alat korvisani, siellä vietimme joulu ja myös uuta vuotta, olisit nähnyt joulupukki rauka han hikoili ainakin 2 lt nesteta, Ha Ha Ha naurata vielä.
K27 kt

Kirjoittajan käyttämä pluskvamperfekti *oli vuokrannut* sijoittaa tapahtuman varsinaisen kertomuskehysten taustalle, aikaisemmaksi tapahtumaksi. Tällainen oikein tehty pluskvamperfektin käyttö on kirjoitelmissa harvinaista.

Adverbin ja aikamuodon ristiriita voi saada aikaan tulkintavaikeuksia. Esimerkissä 30 tulkintaongelma kohdistuu nimenomaan siihen, onko kirjoittaja vielä matkalla, vai onko matka päättynyt jo.

- (30) Mitä sinulle kuuluu? Matka oli ihan kiva. Täällä aurinko paistoi ja oli niin kuumaa. Me uimme joka päivä kaksi tuntia ja otimme tarpeeksi aurinkoa. Hotellissa minä tapasin minun koulu kavereni. Se oli yllätys minulle.
K28 kt

Johdonmukainen imperfektin käyttö varsinkin alun lauseessa *Matka oli ihan kiva* antaa olettaa, että kirjoittaja on jo palannut kotiin. Ainut asia, joka sotii tätä tulkintaa vastaan, on seuraavan lauseen lokaalinen adverbi *täällä*. Tällaisessa tapauksessa myös lokaalinen adverbi voi saada temporaalisen tulkinnan, kun asiayhteydestä on ymmärrettävissä, milloin kirjoittaja on ollut adverbin viittaamassa paikassa. Tällaisia voivat Bardovi-Harligin (2000: 36) mukaan olla *siellä*- ja *täällä*-tyyppisten deiktisten adverbien lisäksi esimerkiksi maahanmuuttajan kertomuksessa adverbialina toimiva *kotimaassani*.

Seuraavassa esimerkissä 31 on oikeastaan sama ongelma: kirjoittelussa johdonmukaisesti käytetyt imperfektimuodot sekä alkupuolen jatkuva *täällä*-sanan käyttö luo kuvan siitä, että kirjoittaja on Ranskassa, mutta loppupuolella hän kertookin tapauksesta lentokentällä:

- (31) olen pahoilani että adnan et päässyt Tulemaan Ranskaan mutta minä voin kerto Sinulle siitä minkälaista oli täällä Ranskassa.
Kadut ovat täynnä ihmisiä ja talot ovat historiallisia taloja. sitten tapasin entisiä koulutovereitani täällä ranskassa. Ne opiskelevat lääkäriksi.
Illalla meinasin mennä bileisiin koulutoveriden kanssa kanssa mutta ranskalaiset heitivät minut ulos. Sitten lentoaseemalla Tapasin Katjan hän oli kyllä muuttunut. hän oli mahtava ranskan kielessä. mutta haluaisin taas mennä Ranskaan kattomaan museoita Toivottavasti pääset seuraavalla kerralla
K29 kt

On tietysti mahdollista, että kirjoittaja tapasi Katjan jo tullessaan Ranskaan, mutta siinä tapauksessa lentoaseman tapahtumista käytetty *sitten*-sana on virheellinen: se asettaa narratiivin tapahtumat aikajärjestykseen, jossa lentokentällä on oltu vasta muiden tapahtumien jälkeen, eli kotimatalla.

4.4 Ylin taso: työhakemus

Ylimmällä tasolla esiintyy huomattavasti vähemmän narratiivisia sisältäviä tekstejä kuin alemmilla tasoilla. Suurin syy tähän on varmasti se, että vaaditut tekstilajit eivät ole sellaisia, jotka suosisivat narratiivin käyttöä. Saman on kandidaatintutkielmassaan havainnut myös Tiina Nahkola (2008: 16): Yki-aineiston ylimmällä tasolla ei ilmaista niin paljon temporaalisia suhteita kuin kahdella alemmalla tasolla. Monissa teksteissä on kuitenkin käytetty narratiivista tekstityyppiä. Yksi tällainen tehtävä oli keväällä 2005, jolloin kokeessa täytyi kirjoittaa työhakemukseen liite. Kirjoittajan kuvailevat niissä eri tavoin osaamistaan, koulutustaan ja työkokemustaan sekä soveltuvuuttaan hakemaansa työhön. Teksteistä nousee esiin kaksi erilaista tapaa esitellä menneitä tekemisiään, joista toinen käyttää narratiivisia ja toinen ei, ja aikamuotoina on vaihtelevasti perfektia, imperfektiä ja preesensia. Keskityn tässä luvussa niihin teksteihin, joissa on käytetty imperfektiä ja narratiivisia saadakseni teksteistä esiin ylimmälle tasolle ominaisia piirteitä.

Seuraavat esimerkit kuvaavat kirjoitelmissa olevia eroja yksittäisissä lauseissa.

- (32) Valmistuin Englannin kielen opettajaksi Turkissa v. 1988.
K30 yt
- (33) Olen valmistunut Petroskoin valtion yliopistosta vuonna 1998.
K31 yt

Lausetasolla tarkasteltuna lauseiden merkitykseen on vaikea tehdä eroa. Aikasuoramallin ja viittaushetken mukaan niiden erottaminen tuntuu keinotekoiselta, eikä heti selviä myöskään, mikä on jälkimmäisen lauseen nykyhetken relevanssi, joka motivoisi perfektin käytön. Näiden lauseiden ero hahmottuu vasta, kun niitä tarkastellaan käyttöyhteydessään, osana työhakemusta.

- (32) Ulkomaalaisena työnhakijana olen usean vuoden ajan innolla seuranut koulunne hyvää työtä ulkomaalaisten parissa. Olen avoin ja yhteistyökykyinen.

Valmistuin Englannin kielen opettajaksi Turkissa v. 1988. Muutin Suomeen 1991 ja opetin Englantia eri kouluissa Helsingissä. Tällä hetkellä olen Englannin kielen opettajana Soinisen koululla.

Vuonna 1994 valmistuin matkailuoppaaksi ja siitä lähtien olen toiminut auktorisoituna matkaoppaana Helsingissä. Opastuskielinä minulla on Turkki ja Englanti.

Minulla on pitkä kokemus työstä monikulttuurisessa ympäristössä ja olen valmis osallistumaan kehittämään toimintanne ulkomaalaisten opiskelijoiden parissa.

Toivon, että huomiotte minut, kun valitsette Englannin kielen opettajaa osaavaan ryhmäänne.

Kunnioittaen
Matti Solki
K30 yt

Koko tekstin kontekstissa lause asettuu osaksi narratiivia. Kirjoittaja kertoo elämäntarinaansa, johon kuuluvat valmistuminen, muutto Suomeen ja erilaiset työkokemukset. Nämä lauseet ovat imperfektissä juuri sen takia, että ne kuuluvat narratiiviin, joka sijoittaa tapahtumat menneeseen aikakehykseen. Loppupuolella kirjoittaja kertoo myös omista ominaisuuksistaan ja taidoistaan, jolloin aikamuoto on preesens. Toinen kirjoittaja sen sijaan rakentaa tekstinsä kuvailun varaan:

- (33) Haen suomen opettajan tehtävää Itä-Suomen koulusta. Koulutukseltani olen suomen kielen ja kirjallisuuden opettaja. Olen valmistunut Petroskoin valtion ylisopistosta vuonna 1998. Opetusalalla olen toiminut kuusi vuotta maahanmuuttajalasten ja -aikuisten parissa. Tutkintoni on rinnastettu ylempään korkeakoulututkintoon v. 2000 ja olen myös suorittanut Joensuun yliopistossa pedagogiset opinnot v. 2001.

Olen kaksikielinen ihminen ja olen oppinut suomea lapsuudestani alkaen.

Ja juuri siksi olen soveltuva tähän tehtävään, koska koulussanne on kolmas neljäs osaa lapsista maahanmuuttajalapsia ja monet puhuu äidinkielenään venäjää.

Eriyistaitoihini kuuluvat myös pianonsoitto, kädentaito, laulaminen ja ATK-taidot mm. tekstinkäsittely ohjelma. Voisin järjestää lapsille erilaista toimintaa tai kerhoja.
K31 yt

Tässä tekstissä valmistuminen ei ole osa tarinaa, vaan osana kirjoittajan pätevyyksien ja ominaisuuksien kuvailua. Valmistuminen ei ole tärkeää itse tapahtuman tai sen ajankohdan vuoksi, vaan nimenomaan lopputuloksensa takia, siksi että kirjoittaja on sen jälkeen pätevä opettamaan. Tässä korostuu perfektin nykyrelevanssi ja se, mikä on sen kuvaaman tapahtuman tulos.

Aina kirjoittajien käyttämä imperfekti ei sovi tekstiin täydellisesti. Seuraavassa esimerkissä yksi kesken tekstin käytetty imperfekti on kenties seurausta tarkasta ajanmääreestä, joka yleensä on totuttu liittämään imperfektiin. Ymmärrys siitä tosin ei kärsi eikä tulkintavaikeuksia synny. Luontevampaa kuitenkin olisi, jos imperfektin sijasta kirjoittaja käyttäisi perfektiä.

- (34) Minä olen Maija Solki. Olen 29-vuotias. Olen syntynyt Petroskoissa. Olen naimaton.
Koulutukseltani olen suomen ja englannin opettaja. Vuonna 1996 valmistuin Karjalan valtion pedagogisesta korkeakoulusta.
Työskentelen Petroskoin suomalais-ugrilaisessa koulussa suomen kielen opettajana. Olen jo 8 vuotta ollut työssä Lönnrotin koulussa.
Olen suorittanut seuraavat kurssit: ATK-kurssit (v. 2000) ja ulkomaalaisille tarkoitettut suomen kielen kurssit (v. 2004).
K32 yt

Voi myös ajatella, että maahanmuuttajalle on luonnollista kertoa menneisyydestään ja siitä, miten on Suomeen päätynyt tarinarakenteen avulla. Seuraavassa kirjoitelmassa narratiivia on käytetty nimenomaan siihen kirjoitelman osaan, jossa kuvaillaan aikaa ennen kirjoittajan Suomeen tuloa.

- (35) Haluaisin työskennellä suomalais-venäläisessä koulussa Helsingissä. Ammatiltani olen suomen kielen opettaja. Tulin Suomeen Karjalasta Tshalna-nimisestä kylästä. Olin töissä suomen kielen opettajana Tshalnan keskikoulussa 8 vuotta. Opetin suomea eri-ikäisille lapsille.
Mutta eniten haluaisin työskennellä ala-asteella. Olen sitä mieltä, että kieli oppii paremmin leikkien ja lauluen. [--]
K33 yt

Useimmat niistä teksteistä, joissa käytetään imperfektiä ja narratiivia, tuntuvat olevan tasoltaan ylimmän tason heikommasta päästä. Kun näitä tekstejä tarkastelee erikseen, huomaa, että niissä on muitakin ongelmia, vaikka suuri osa ylimmän tason kirjoitelmista on lähes äidinkielen tasoisia. Seuraavan esimerkin teksti on huomattavasti suppeampi kuin monet polveilevat ja yksityiskohtaiset kirjoitelmat, joissa ei juuri ongelmia ole. Siinä on myös ongelmia imperfektin käytön kanssa lauseessa, jossa tulisi olla perfekti, mutta tätä käsittelemme tämän esimerkin kohdalla tarkemmin luvussa 5.4.

- (36) Minä olen Maija Solki. Olen suomen kielen opettaja. Olin opettajana jo 12

vuotta. Opetin keski- ja ylä-asteella. Sain tietää, että te tarvitsette yläluokkien kielten opettajaa. Voin opettaa myös venäjän kieltä.

K34 yt

Seuraava teksti on toinen esimerkki kirjoitelmasta, jossa imperfektin ja narratiivin käyttö korreloi keskitasoa heikomman tason kanssa:

- (37) Haen Enon koulun- ja lukion matematiikan opettajaksi. Olen vakuuntunut, että olen sopiva ihminen tähän tehtävään, koska olen opetusalan ammattilainen.

Valmistuin Petroskoin valtionyliopistosta v. 1985. Työskentelin Petroskoin erityiskoulussa 14 vuotta opettajana. Suomeen tultuani täydensin opettajan tutkintoani vastaamaan suomalaista opettajan kelpoisuutta suorittamalla pedagogiset opinnot Joensuun yliopistossa vuonna 2002. Sen jälkeen olen keskittynyt kehittämään tietotekniisia taitojani.

K35 yt

Edellisessä kirjoitelmassa on tosin edistyneitäkin kielen piirteitä, kuten temporaalisen lauseenvastikkeen käyttöä, mutta myös taivutusongelmia ja kirjoitusvirheitä, joita enää harvassa ylimmän tason tekstissä tapaa. Tässäkin narratiivijakso kuvailee nimenomaan kirjoittajan kokemuksia ennen tämän saapumista Suomeen.

Kokemusten kuvailuun työhakemuksissa käytetään siis pääsääntöisesti kahta tapaa, joista toista luonnehtii imperfektin ja toista perfektin käyttö. Näistä perfekti esimerkiksi työkokemuksen kuvailussa on paljon yleisempää, mutta imperfektiä ja narratiivia käytetään myös jonkin verran, kuten yllä olen esittänyt. Siihen, että perfekti on suositumpi, voi olla useampia syitä: kokemuksille ei kerrota tarkkaa aikaa, koska ajalla ei ole niin suurta merkitystä tai kokemukset yhdistetään nykyhetkeen ja kirjoittajan nykyiseen osaamiseen ja pätevyyteen. Teksteissä kerrotaan myös usein nimenomaan siitä viimeisimmästä työpaikasta, joka on jatkunut puhehetken asti, jolloin perfekti on sovelias aikamuoto.

Kuten myös yllä esitin, ylimmän tason narratiivit tuntuvat usein sisältyvän teksteihin, jotka ovat tasoltaan heikompia ja joissa on enemmän ongelmia kuin niissä, joissa narratiiviin ei turvauduta. Kirjoitelmista saa vaikutelman, että narratiivi, imperfektin avulla menneiden tapahtuminen peräkkäinen kertaaminen, on jotakin, johon

turvautuvat myös työhakemuksissa ja mielipidekirjoituksissa nimenomaan ne, jotka eivät kirjoitustaidoissaan ole täysin äidinkielen taseisia. Samankaltainen tendenssi oli näkyvissä myös alemmilla taseilla.

Näyttäisi siis siltä, että kirjoittajat tukeutuvat narratiiviin silloinkin, kun tekstilaji ei sitä välttämättä vaatisi. Narratiivinen diskurssi on selvästi kirjoittajille tuttu, ja siihen turvaudutaan joka tasolla paljon. Sitä myös käytetään monipuolisesti eri tekstilajeissa. Tämä sopii yhteen sen kanssa, mitä tekstityyppien oppimisjärjestyksestä koululaisilla on havaittu: kertomusrakenne opitaan yleensä ennen kuvailevia ja argumentoivia tekstityyppejä. Se myös leviää helposti kaikentyyppeihin teksteihin sitten, kun sitä on opittu käyttämään. (Grönholm 1993: 411).

5 PERFEKTIN SEMANTTISET TYYPIT AINEISTOSSA

5.1 Yleistä perfektin käytöstä

Perfektin käytön yksityiskohtaista tarkastelua varten olen tässä luvussa jaotellut perfektit semanttisten tyyppien mukaan, ja tarkastelen sitä, minkälaista käyttöä ja minkälaisia ongelmia mihinkin semanttiseen tyyppiin liittyy aineiston eri tasoilla. Olen esitellyt perfektin käyttöä ja erilaisten virhetyyppien jakaumaa yleisesti luvussa 3.3, mutta esitän kuitenkin vielä tämän luvun aluksi joitakin yleisiä huomioita perfektistä.

Tässä työssä ei ole tarkoitus kiinnittää perfektin muodostukseen suurta huomiota. Aina sitä kuitenkaan ei voi sivuuttaa, varsinkaan perustasolla, jossa sen analysointi, mitä muotoa kirjoittaja on pyrkinyt käyttämään, voi olla epäselvää. Perfektiesiintymiä, tai ainakin tapauksia, jotka voi tulkita perfektiksi, on kuitenkin runsaasti jo perustasolla. Seuraava esimerkki on ollut melko mahdoton analysoida:

- (38) minä löudud pippu ‘Minä löysin/löytänyt piipun’
K36 pt

Voisi olettaa, että esimerkissä 38 kirjoittaja on pyrkinyt vain merkitsemään muodon menneeksi jotenkin. Liittomuodon *olla*-verbin puuttuminen vihjaisi siihen, että tarkoituksena on ollut muodostaa imperfekti, mutta toisaalta monesti kirjoittajilla *olla*-verbi puuttuu myös liittomuodoissa, varsinkin kun tekstilajina on lyhyt ja ytimekäs ilmoitus, tai kuten seuraavassa, listamuodossa kirjoitettu palaute ravintolalle:

- (39) Koska palveloiden ollut laiska pyödän ääret ollut epä siisteja.
K37 pt

Koiviston (1994: 94) mukaan *olla*-verbin puuttuminen saattaa johtua osittain siitä, että joillekin oppijoille liittotempukset ovat vieraita. Tällöin yksinäisellä partisiipilla tavoitellaan joko niitä tai imperfektiä. Monissa tapauksissa, joissa *olla*-verbi puuttuu, voi olla vaikeaa erottaa, onko kyseessä aikamuoto vai adjektiivina käytetty partisiippi, jos lause muuten on epäselvä.

- (40) Se telvison kaksi vuotta käyttety ihan kunnossa.
K38 pt

Tässä esimerkissä 40 on kyseessä myynti-ilmoitus, ja siinä on epäselvää, tarkoittaako kirjoittaja 'televisiota on käytetty kaksi vuotta' vai ylipäänsä sitä, että kyseessä on käytetty televisio, joka on kaksi vuotta vanha. Ajanmääreen *kaksi vuotta* käyttäminen kuitenkin ohjaisi perfektitulkintaan. Esimerkissä 40 *olla*-verbin puuttuminen on virhe, mikäli *käyttety* tulkintaan perfektiksi. Sen sijaan monissa teksteissä, esimerkiksi sellaisissa, jotka ovat ilmoituksia siitä, että kirjoittaja on löytänyt jotain, *olla*-verbin puuttuminen ei vaikuta lainkaan oudolta:

- (41) Kissa löytänyt!
K05 pt
- (42) Huomio - löydetty avaimet
K07 pt

Suurin osa perfektiin liittyvistä virheistä on sekaannuksia imperfektiin, mikä lienee odotuksenmukaista. Usein syynä saattaa olla, että imperfektimuoto on tutumpi ja sitä käytetään vain yleisenä menneen ajan merkinä. Toisaalta perfektiä käytetään myös imperfektin tilalla, havaintojeni mukaan usein kertovissa teksteissä. Perfektissä käytettävä partisiippimuoto on myös usein tuttu.

5.2 Resultatiivinen perfekti

Resultatiivisella perfektillä viitataan siihen, että asioiden nykyinen tila on tulosta jostakin menneestä tilanteesta. Nykyinen tila on siis edelleen voimassa ja muutoksen seuraukset tuntuvat puhehetkellä. Jos mennyt tapahtuma ei enää olisi läsnä nykyhetkessä, käytettäisiin imperfektiä. (Comrie 1976: 56.) Esimerkissä 43 on tällainen perfekti, jossa kirjeen vastaanottajan paraneminen on vieläkin voimassa (olettaen, että se on tapahtunut):

- (43) Moi! Mitä kuuluu? Toivon että olet jo parantunut.
K41 kt

Schlachterin (1980b: 117) mukaan kyse on resultatiivisesta perfektistä, kun kehitys johtaa tulokseen, ja tulos näkyy vielä nykyhetkessä, esimerkiksi *Talo on rakennettu vuonna 1970*. Tärkeää ei silloin ole itse tapahtuma vaan sen tulos. Voi myös olla, että verbin ilmaisema tapahtuma ei viittaa suunnitelmallisuuteen, kuten äskeisessä esimerkissä, vaan hallitsemattomaan prosessiin: *Olen lihonut tänä kesänä neljä kiloa*. (Schlachter 1980b: 117–118.) Larjavaara (2007: 369) korostaa, että resultatiivisen perfektin ilmaisema muutos on vielä voimassa nykyhetkellä. Tämä tarkoittaa sitä, että on olemassa olio¹⁰, jonka tilanteessa muutos näkyy. Kielteisessäkin lauseessa se on, mutta lause ilmaisee muutoksen tai tuloksen puuttumista; kysyvä lause taas pyytää muutokseen kannanottoa tai selvitystä. Edellisessä esimerkissä 43 tuo olio tai entiteetti on kirjeen vastaanottaja, sinä, jota puhutellaan.

Resultatiivisen perfektin raja muihin tyypeihin on usein häilyvä, ja sen merkitysero imperfektiin on usein tulkinnanvarainen ja kontekstista riippuvainen. Tällaisessa lauseessa voi myös olla tarkka ajanilmaus. Tärkeää tulkinnassa on se, korostuuko itse toiminta vai sen tulos. (Dahl 1985: 134.) Esimerkissä 44 on tyypillinen resultatiivisesti käytetty perfekti *olen syntynyt*, ja sen yhteydessä tarkka ajanmääre.

- (44) Olen 25-vuotias nainen ja olen syntynyt 04.10.xx Olen opiskellut viisi vuotta biologiaa ja ensivuonna aloitan lopputyöni teon.
K42 yt

Periaatteessa lauseeseen sopisi myös imperfekti, mutta perfekti on kiteytynyt käytettäväksi tässä yhteydessä, ja se korostaa nimenomaan tapahtuman lopputulosta. Tulos on siinä siis tärkeämpää kuin itse toiminta. Muodon voisi helposti tulkita myös eksperientaaliseksi, mistä huomaa, kuinka päällekkäisiä kategoriat loppujen lopuksi ovat.

Resultatiivisuuden voi tulkita laajemmin tai suppeammin. Suppeassa tulkinnassa vain suoraan tapahtumasta seurannut tila on sen tulosta, kun taas laajemmin tulkittuna seurausta voivat olla mitkä tahansa tapahtuman välillisetkin jälkivaikutukset. (Dahl 1985: 135.) Yleensä resultatiivisiksi on helppo tulkita konkreettista muutosta ilmaisevat,

¹⁰ Larjavaara itse käyttää tässä kohtaa termiä *teema*, mutta itse luovuin siitä, koska sanalla on muita, paljon vakiintuneempia merkityksiä.

objektin saavat verbit, kun taas mentaalista muutosta kuvaavien verbien kohdalla raja eksperientiaaliseen hämärtyy (Seppänen 1997: 7). Larjavaara (2007: 380) näkee resultatiivisuuden itse asiassa eksperientiaalisen perfektin alatyypinä, vaikka historiallisesti resultatiivinen perfekti onkin perfektin prototyyppi.

Tyypillinen esimerkki verbistä, jonka perfekti saa resultatiivisen tulkinnan, on verbi *rakentaa*. Siinä tapahtuman tulos on hyvin selkeästi havaittava ja relevanssi nykyhetkessä selvä. Aineistossa on siitä useita esimerkkejä, erityisesti perustasolla, jossa yksi tehtävänanto on ilmeisesti ollut myynti-ilmoituksen kirjoittaminen. Sen kohdalla perfektin käyttö on hyvin hallussa jo perustasolla, eikä variaatiota esiinny. Muodostusongelmat sen sijaan ovat lukuisia.

- (45) Myydän omakotitalo. Se on rakennettu 1995 vuona. Hyvällä kunnolla, on remontettu sekä ulkopuolella että sisälle.
K43 pt

Esimerkissä 45 on myös toinen tyypillinen resultatiivinen perfekti *on remontoitu*. Kirjoitustehtävässä, jossa on kirjoitettava lyhyt ja ytimekäs ilmoitus, käytetään myös paljon pelkkiä partisiipeja, jotka olen useimmiten tulkinnut elliptisiksi. *Remontoida-* ja *rakentaa-*verbit esiintyvät kirjoitelmissa melko usein, ja niissä perfektin käyttö on usein myös onnistunut. Tällaisissa tapauksissa voisikin katsoa olevan kyseessä melko prototyyppinen perfektin käyttö, joka hallitaan melko varhain. Seuraavassa *rakentaa* esiintyy kysymysmuodossa, joka pyytää muutokseen selvennystä.

- (46) Tapasin Olegian kun kävelin sitten kauppatorilla. Hän muistaa sinua meidän työmatkan ajasta, sanoi sinulle terveisiä ja kysyi: onko sinun kesämökki jo rakennettu?
K44 kt

Rakentaa ja *remontoida* ovat verbejä, joiden inherentti merkitys on luonteeltaan teellinen, eli siihen sisältyy päätepiste tai tulos. Niiden niin sanottu leksikaalinen aspekti viittaa siihen, että toiminta on rajattua ja sillä on selkeä loppu, toisin kuin vaikkapa verbilla *laulaa*, joka täytyy erikseen tehdä tulokselliseksi objektilla. (Comrie 1976: 44.) Tällaiset verbit saavat ikään kuin jo luonnostaan resultatiivisen tulkinnan, jolloin

perfekti ilmaisee toiminnan lopputilan, ja siksi ei ole ihme, että niitä on monesti osattu käyttää oikein.

Lopettaa-verbi ei tyypillisesti saa resultatiivista tulkintaa, mutta seuraavassa esimerkissä sitä on käytetty merkityksessä 'valmistua', jolloin voisi ajatella, että lopettaminen on aiheuttanut muutoksen asiantilaan, joka on edelleen voimassa. Tällainen käyttö on yleistä esimerkiksi aineiston työhakemuksissa, joissa kirjoittajat esittelevät pätevyyttään ja koulutustaan.

(47) OLEN LOPETTANUT TALLINNAN YLIOPISTON, INSINÖÖRIN ALALLA.
K45 kt

Seuraava esimerkki 48 on samanlainen tapaus, jossa perfektin ilmaisema tapahtuma on aiheuttanut muutoksen. Voisi ajatella, että tutkinnon suorittaminen on nyt osa kirjoittajan ominaisuuksia.

(48) näin yhdistyksenne ilmoituksen Internetistä. Olen itse purjehtinut pari vuotta ja perheellämme on 9 metrinen purjeverni. Olen suorittanut saaristonmerenkulun tutkinnon viime talvena.
K46 kt

Larjavaaran (2007: 369) mukaan resultatiivinen perfekti tulee yleensä hyvin toimeen ilman ajanmääreitä ja pyrkii itse asiassa hylkimään niitä. Jos ajanmääreitä esiintyy, ne viittaavat yleensä puhehetkeen. Sen sijaan tapahtumahetkeen viittaavat ajanmääreet muuntavat resultatiivisen perfektin helposti toisenlaiseksi. Kuten kuitenkin jo edeltävistä esimerkeistä voi huomata, perfektinkin yhteydessä ajanmääreitä esiintyy paljon. Kyse on ennemminkin määrällisestä erosta, eli imperfektin kanssa niitä esiintyy enemmän ja ne ovat välttämättömpiä lauseen merkitykselle.

Jos tempus ja lauseessa käytetty adverbiaali eivät ole ristiriidassa keskenään, saadaan lauseelle selkeä aikatulkinta (Sulkala 1981: 43–44.) Kirjoitelmissa näitä ristiriitoja on useinkin, eikä ole aina selvää, kumman mukaan ilmaus pitäisi tulkita. Esimerkissä 49 on melko tarkka ajanmääre *viime vuonna*, ja siinä on ilmaistu spesifi tapahtuma, johon viitataan, ja siksi olen analysoinut, että siinä tulisi olla imperfekti. Ajanmääre viittaa tapahtumahetkeen, ja soveltuu siksi huonosti resultatiivisen perfektin yhteyteen. Perfektikään ei kuitenkaan tunnu täysin mahdottomalta. Uskoisin sen

johtuvan siitä, että resultatiivisuuden motiivi on lauseessa vahva: epäilysten vahvistuminen kansassa eli tapahtuman tulos on lauseessa keskeinen asia.

- (49) Anneli Jätämäen valhepuhe parlamentissa viime vuonna on vahvistunut kansan epäileminen.
K47 yt

Ylimmällä tasolla kirjoittajat tekevät vain vähän virheitä perfektin muodostuksessa. Seuraavassa esimerkissä on kuitenkin muodostettu imperfektistä ja perfektistä eräänlainen sekamuoto.

- (50) Olen matematiikanopettaja. Venäjällä olen valmistuin opettajaksi yliopistossa.
K48 yt

Ylimmän tason kirjoittajat lähentelevät usein natiivikirjoittajan tasoa, ja suoranaisesti virheellistä perfektin käyttöä on suhteellisen vähän. Monien kirjoittajien S2-status ei ole mitenkään itsestään selvä.

- (51) Graffitit ovat tulleet meille jäädäkseen ainakin vielä moneksi ja moneksi vuodeksi.
K49 yt

5.3 Eksperientiaalinen perfekti

Comrien määritelmän mukaan perfekti on eksperientiaalinen, kun sen kuvaama asia on tapahtunut ainakin kerran menneisyydessä nykyhetkeen mennessä. Esimerkiksi lauseessa *Bill on käynyt Amerikassa* Billin Amerikassa käyminen on tapahtunut, mutta tarkemmin ei tiedetä milloin, eikä se ole tärkeääkään. (Comrie 1976: 58–59.) Eksperientiaalinen perfekti näyttää välttävän ajanilmauksia, sillä se toimii ennemminkin yleisten tapahtumien ei-spesifisenä kuvaajana (Dahl 1985: 142). Ajanjakson voi myös kuitenkin myös täsmentää asettamalla jonkinlaisen aikarajan: *Bill on ollut Amerikassa sodan jälkeen*. Tämänkaltaisia esimerkkejä löytyi aineistosta monia:

- (52) Olen käynyt Unkarissa 5 kertaa, lähinnä kesäisin perheeni kanssa.
K50 kt

Eksperienttaalisen tulkinnan saavat helpoimmin mentaalista muutosta ilmaisevat verbit kuten *oppia* ja *huomata*. Ne ilmaisevat tapahtumaa, jonka tulos hahmottuu helposti agentin ominaisuudeksi. (Seppänen 1997: 5.) Schlachterin (1980b: 120) mukaan perfektin funktion kieliopillinen komponentti tulee paremmin näkyviin eksperienttaalisessa perfektissä, sillä sen kytkös menneisyyteen on vahva. Näin on esimerkissä 53:

- (53) Työkokemukseni olen saanut kielten parissa. Olen toiminut kielenkääntäjänä ja tulkkina "Mati El" kielipalvelutoimistossa kymmenen vuoden aikana.
K51 yt

Eksperienttaallinen perfekti lankeaa osittain yhteen resultatiivisen kanssa, sillä jokaisen resultatiivisen perfektin voi katsoa olevan jossain määrin myös eksperienttaallinen. Niiden ero on kieliopillistettu joissain kielissä. (Larjavaara 2007: 373.) Suomen kielessä ja omassa aineistossani niiden erottaminen ei ole yksinkertaista, mutta mielestäni se ei jäännöksettömästi ole tarpeellistakaan, sillä niiden eron tarkastelusta ei näyttänyt nousevan esiin juurikaan mielenkiintoisia tuloksia. Larjavaaran (mts: 380) mukaan eksperienttaallinen perfekti itse asiassa kattaa myös resultatiivisen siinä mielessä, että molemmat sijoittuvat menneeseen aikaan vailla spesifiä tietoa tapahtuma-ajasta, mutta resultatiivisessa vain korostuu tekemisen tulos. Eksperienttaalisessa perfektissä sen sijaan kiteytyy nykyperfektin tyyppimerkitys, sitä voi siis pitää perfektin synkronisena prototyyppinä. Näin se myös usein esitellään kielenoppijoille: esimerkiksi White (1993: 189) nostaa S2-kieliopissaan keskeiseksi perfektin tällaisen käytön, jossa tapahtuman tarkkaa aikaa ei ilmoiteta. Seuraavassa esimerkissä *joskus* havainnollistaa aikaviitteen epämääräisyyttä:

- (54) Olen joskus lukenut jostain, että ennen vanhaan uskottiin, että sanoilla oli taikavoimia.
K52 yt

Perustasolla yleisin ongelma tuntui olevan tehtävässä, jossa piti kirjoittaa ystävälleen, että tämä on unohtanut kellonsa kirjoittajan luokse. Tässä tapauksessa usein

imperfekti olisi parempi aikamuoto, sillä kyse on spesifistä tapauksesta, joka seuraavassa esimerkissä on kehystetty tiettyyn ajankohtaan menneisyyteen:

- (55) Minä olin niin iloinen että sinä tulit kylään, mutta sinä olet unohdanut sinun kellosi luokseni!
K53 pt

Samanlaisia tapauksia on tässä tehtävässä sen verran monta, että voi olettaa, että kirjoittajat ovat kopioineet sanamuodon suoraan tehtävänannosta, vaikkakin osa kirjoitusvirheen kera.

Esimerkissä 56 on PS-kommentti kirjeen lopusta, jossa muisteltiin kirjoittajan ja vastaanottajan yhteistä aikaa lomalla. Yksittäin tarkasteltuna perfektin käyttö ei vaikuta oudolta, jos kirjoittaja kertoo mitä hän on kesämökillä tehnyt. Jos kirjoittaja on vieläkin kesämökillä, sen voisi tulkita myös jatkuvuuden perfektiksi.

- (56) [--]Kirjoitta minulla, tai soittaa kun sinulla on aika missä ja koska voimme tavata, minä vastan sinut ja kerron omaa uuteiset. Samaa aikaa minä tyon sinun kellon. Sano terviiisia omalla (epäselvä) perhella.
Maija 22.01.2005
PS. Kiitos sinulla, koska oli kiva olla yhdessä. Olemme paljon uudannut ja ottannut aurikoita kesämökilla.
K54 pt

Koko kirjeen kontekstissa vaikuttaa kuitenkin siltä, että uiminen ja auringonotto tapahtuivat silloin, kun kirjoittaja Maija ja vastaanottaja Anna tapasivat. Silloin aikamuodon tulisi olla imperfekti, sillä tapahtumakehys on sulkeutunut silloin, kun Annan vierailu päättyi. Toisaalta, jos Maija vain kertoo, mitä hän on tehnyt tapaamisen jälkeen, on perfekti ymmärrettävä, sillä uimisen ja auringonottamisen tarkkaa aikaa ei tiedetä, eikä sitä ole tarpeen ilmoittaakaan. Se voi myös olla edelleen käynnissä. Silloin kuitenkin lauseen paikka PS-osassa sijoitettuna *oli kiva olla yhdessä* -lauseen jälkeen on outo. Kirjoittajan horjuva aikamuotojen käyttö vaikeuttaa siten kirjeen ymmärrettävyyttä ja luettavuutta.

Keskitasolla eksperimentaalisia imperfektejä on runsaammin perustasoon verrattuna. On paljon tapauksia, joista ajanilmaus puuttuu, jolloin viittaus menneeseen ei ole spesifi eli Laurannon termein temporaalinen kehys on irrelevantti. On myös mahdollista, että

lauseessa on ajanmääre, mutta se on sen verran epämääräinen, ettei imperfekti lauseeseen sovi. Esimerkissä 57 on tällainen adverbiaali.

- (57) Aempi olen toiminut sairaanhoitajana.
K55 kt

Keskustelussa eksperientaaliset perfektit liittyvät Seppäsen (1997: 10) mukaan keskustelunavauksiin, puhelukumppanin tiedon tilan tiedustelemiseen ja puhujien välisen yhteisen maaperän luomiseen. Sama on havainnut myös Schlachter (1980b: 123): kun laajemmassa kontekstiyhteydessä alkaa uusi osateema, voidaan vaihdosta merkitä perfektillä. Näin myös luodaan eräänlainen esityksellinen kehys esimerkiksi kerronnan tai uutistekstin alussa (Hakulinen ym. 2004: 1462–1463). Omassa aineistossani tämántapaista käyttöä ei liiemmästi ollut, tai ainakin perfektin käytön on sellaisissa tapauksissa voinut selittää myös muulla tavoin. Tällaisen tulkinnan saattoi kuitenkin tehdä joidenkin kirjoitelmien aluista.

- (58) Mina olen ollu kesä lomalla turkissa ja siellä tapasin sukulaisia ja kavereita
K26 kt

Ylimmän tason virheet eivät usein ole mitenkään itsestään selviä, vaan niissä on enemmän kyse koko tekstin yhtenäisyydestä kuin yksittäisistä muodoista. Seuraavassa esimerkissä 59 *olen kuullut* ei yksinään ole sinänsä virheellinen, mutta koko tekstin kontekstissa olisi selkeämpää, jos aikamuoto olisi sama. Jälkimmäinen imperfekti viittaa tiettyyn spesifiin tapahtumaan, joten olisi luontevampaa, jos ensimmäisen lauseen aikamuoto olisi jo kehystännyt tapahtumien kulun.

- (59) Olen ystäviltäni kuullut Kodittomien kissojen -yhdistyksestänne ja sain teidän yhteystiedot.
K57 yt

Toisaalta ensimmäisen lauseen *olen kuullut* voisi tulkita myös edellä mainituksi avaukseksi, jossa luodaan kerronnallinen kehys.

Ylimmällä tasolla on paljon moitteetonta eksperientaalisen perfektin käyttöä, jossa kuvataan menneitä tapahtumia, joiden tarkkaa tapahtumahetkeä ei kuitenkaan tarkenneta:

- (60) olen ollut Suomessa töissä ja tiedän minkälaista on Suomen työkuulttuuri, ja koska olen ollut myös palvelualassa ravintolassa töissä, sen takia uskon pärjäväni myös teillä.
K58 yt

5.4 Jatkuvuuden perfektin

Jatkuvuuden perfektillä ilmaistaan toimintaa, joka on alkanut menneisyydessä, mutta joka jatkuu vielä tapahtumahetkellä (Comrie 1976: 60). Monet kielet ilmaisevat jatkuvuutta preesensillä (esim. Dahl 1985: 137), mutta suomessa ero tehdään imperfektin ja perfektin käytöllä: imperfektiä käytetään jo päättyneistä tapahtumista, mutta perfektin käytetään, jos toiminta vielä jatkuu. Tätä pidetään yhtenä suomen tyypillisistä perfektinkäyttötavoista (Seppänen 1997: 5). Larjavaara (2007: 381) lukee sen mukaan perfektin ydinmerkityksiin, vaikkei se olekaan prototyypinen.

Larjavaaran (2007: 376) määritelmän mukaan jatkuvuuden perfektin, jota hän kutsuu progressiiviseksi perfektiksi, kuvaa jatkuvaa tai toistuvaa tapahtumaa, joka ulottuu puhehetkeen asti, muttei kuitenkaan kata puhehetkeä. Muoto kuitenkin implikoi, että puhehetki tulee myös kuulumaan tapahtumaan. Progressiiviseen perfektin voi myös aina liittää kesto ilmaisevan ajanmäärään, kuten seuraavassa esimerkissä 61 on *25 vuotta*.

- (62) Miksi kirjanpitäjäksi? Siksi äitini on ollut kirjanpitäjänä 25 vuotta ja on edellenkin.
K59 yt

Jatkuvuuden tulkinta syntyy helpoimmin, kun perfektiverbi ilmaisee ajassa jatkuvaa prosessinomaista toimintaa, jolla ei ole selvää lopputulosta (Seppänen 1997: 5). Jatkuvuutta ilmaisevat verbit ovat siis leksikaaliselta aspektiltaan duratiivisia, eli niillä on kesto, eivätkä punktuaaliset verbit, eli sellaiset, joilla ei ole merkittävää kesto, sovellu jatkuvuuden perfektin merkitykseen. (Comrie 1976: 41–42.) Jatkuvuuden perfektin on usein melko yksinkertaista erottaa muista perfektityypeistä, jotka ovat enemmän tulkinnanvaraisia ja päällekkäisiä.

Yksi yleisimmistä tavoista käyttää jatkuvuuden perfektiä aineistossa on kertoa, mitä kirjoittaja on tehnyt, esimerkiksi työkseen, puhehetkeen mennessä alkaen jostain yleensä ilmipannusta hetkestä menneessä. Tehtävissä pitää kirjoittaa erilaisia hakemuksia työpaikkoihin, kursseille tai yhdistyksiin, ja tällaisissa kirjoitelmissa tarvitaan usein jatkuvuuden perfektiä kuvaamaan kirjoittajan kokemuksia.

(63) Olen asunut Suomessa 3 vuotta.
K60 kt

(64) näin yhdistyksenne ilmoituksen Internetistä. Olen itse purjehtinut pari vuotta ja perheellämme on 9 metrinen purjeveri. Olen suorittanut saaristonmerenkulun tutkinnon viime talvena.
K46 yt

Joissakin kielissä käytetään preesensia tai jotakin merkitsemätöntä kategoriaa kuvaamaan menneisyydessä alkanutta mutta nykyhetkellä vielä jatkuvaa toimintaa (Dahl 1985: 137). Se näkyy myös S2-oppijoiden tuotoksissa, joissa jonkin verran toistuu preesensin käyttö jatkuvuuden perfektin tilalla. Seuraavassa esimerkissä ajanilmauksen käyttäminen (*kuusi ja puoli vuotta*) tukee sitä, että kyseeseen tulee ainoastaan perfekti.

(65) Minä olen Matti ja olen 26 vuotta. olen naimisissa ja minulla on kolme lasta: olen Somaliasta. mutta nyt asun Suomessa kuusi ja puoli vuotta, ja minun mielsetäni Suomessa on hyvää hyvää asua maa rauha, ja kaunis maa
K62 kt

Esimerkissä 66 tulisi myös käyttää perfektiä eikä preesensia:

(66) Nimeni on Maija. Olen suomen kielen opettaja Petroskoista. Olen työssä opettajana yli 4 vuotta.
K63 yt

Ongelmia teksteissä aiheuttaa myös se, että tekemisestä käytetään imperfektiä, vaikka kontekstista voisi päätellä toiminnan jatkuvan vielä, jolloin sopivampi muoto olisi perfekti. Nämä tapaukset ovat kuitenkin usein tulkinnanvaraisia: muun tekstin perusteella vaikuttaa siltä, että toiminta on jatkuvaa. Toisaalta virhe saattaa aikamuodon sijaan olla esimerkiksi ajanmääreissä. Silloin, kun aikamuodot ja ajanmääreet eivät toimi yhdessä, tulkinta yleensä suosii ajanmääreitä, ehkä siitakin syystä, että ne

oletettavasti ovat kielenoppijalla hallussa aikaisemmassa vaiheessa kuin aikamuotojen eri vivahteet. Esimerkissä 67 on nimenomaan käytetty imperfektiä, vaikka perfekti olisi luontevampi vaihtoehto.

- (67) Unelmoin koko elämä että joku päivä osallistuin äänestämään ja vaikuttamaan poliittikka joko oma kunnassa tai koko maassa.
K64 kt

Keskitasolla tämänkaltaiset virheet, joissa jatkuvuuden perfektin sijaan käytetään imperfektiä, ovat itse asiassa hivenen yleisempiä kuin perfektin sekoittaminen preesensiin. Usein ne esiintyvät tilanteessa, jossa muusta tekstistä voi päätellä, että tekeminen on jatkunut nykyhetkeen asti, vaikka yksittäisestä lauseesta syntyy imperfektin käytön takia vaikutelma, että tapahtuma tai tekeminen sijoittuu kokonaan menneeseen. Seuraavassa esimerkissä 68 käytetty *nyt* antaa ymmärtää, että kirjoittaja on tehnyt opettajan töitä nykyhetkeen asti. Imperfekti sen sijaan luo vaikutelman, että opettaminen on tapahtunut joskus menneisyydessä.

- (68) Työskennelin 5 vuotta opettajana peruskoulussa, mutta nyt haluaisin tehdä käännöstyötä suomi-ranska.
K65 kt

Toisin päin tehdyt virheet ovat harvinaisia: jatkuvuuden perfektiä ei käytetä juurikaan imperfektin tilalla. Seuraavassa esimerkissä 69 on kuitenkin käytetty perfektiä.

- (69) Matka saareen meni hyvin, jos me unohdamme isot aalot ja pientä venettä... Pekka tuli sairaaksi heti kun hän näki merta. Onneksi olen tiennyt tätä ja "valmistuin" lääkkeitä aikaisemmin.
K66 kt

Ilmeisesti kirjoittaja on tarkoittanut 'onneksi tiesin sen etukäteen', jolloin jatkuvuuden tulkinta on mahdollinen: kirjoittaja on aina tiennyt ja tietää edelleen, että Pekka tulee merisairaaksi. Lauseyhteyteen perfekti vain ei sovi. Pluskvamperfekti voisi myös tulla kyseeseen, jolloin se toimisi seuraavan lauseen *valmistuin*-imperfektin taustatietoina.

Ylimmällä tasolla tehdään edelleen jonkin verran virheitä jatkuvuuden perfektissä, ja sen tilalla käytetään sekä preesensia että imperfektiä jonkin verran. Sekaannusta aiheuttavat esimerkiksi ajanmääreet. Eri kielten aikamuotojen käyttö eroaa

riippuen siitä, miten lähellä menneisyydessä tapahtuma on sattunut tai kattaako tapahtuma myös nykyhetken (Koivisto 1994: 91). Suomen kielessä ajanmääre *viime aikoina* viittaa yleensä sellaiseen tekemiseen, jolle ei ole selkeää temporaalista kehystä, mutta olettaa kuitenkin, että tekeminen on melko lähellä nykyhetkeä ja jatkuu sinne asti. Sen kanssa tulisi käyttää perfektiiä, mutta huomattavan monelle kirjoittajalle se on aiheuttanut ongelmia:

- (70) Viime aikoina mediassa puhutaan paljon terveyden ongelmista. Mistä se johtuu?
K67 yt

Esimerkissä 70 käytetään siis preesensia perfektin tilalla. Preesens kävisi esimerkiksi, jos ajanmääreenä olisi *nykyään*, ja lauseiden merkityskin olisi suunnilleen sama, vaikka ajanmäärettä vaihtaisi. *Viime aikoina* sen sijaan, niin ajankohtainen merkitykseltään kuin onkin, viittaa puhehetkeä aikaisempaan ja siihen asti jatkuneeseen ajanjaksoon, jolloin jatkuvuuden perfekti on sille sopiva seuralainen.

Seuraavassa esimerkissä on myös käytetty ajanmäärettä *viime aikoina*, mutta siihen on virheellisesti liitetty imperfekti. Kysymys on ylimmän tason mielipidekirjoitustehtävästä, jonka aiheena on poliitikkojen uskottavuus.

- (71) Viime aikana nousi uudelleen kysymys poliitikkojen uskottavuudesta.
K68 yt

Viime aikoina ei ole siinä mielessä spesifi määre, että sen kanssa voisi käyttää imperfektiä, vaikka kirjoituksessa onkin kyse yhdestä spesifistä tapauksesta, Anneli Jätteenmäkeen liittyneestä kohusta.

Ylimmällä tasolla on edelleen yllättävän paljon virheitä, joissa käytetään imperfektiä tai preesensia silloin, kun jatkuvuuden perfekti olisi luontevampi.

- (72) Minä kirjoitan Teillä tänään, koska olisin kiinnostuunnut liityä SPR:iin. Minä mietin vapaaehtoinen työ osalistumesta jo pari vuotta.
K47 yt

Esimerkissä 72 *mieltä* on sellainen verbi, josta perfektiiä käytetään luontevammin. Muoto *mietin* voi olla preesens tai imperfekti, joista kumpikin on virheellinen tässä tapauksessa. Imperfekti sijoittaisi vapaaehtoistyöhön osallistumisen

miettimisen spesifiin menneeseen aikaan, ja tarvittaisiin selitys sille, miksi se on loppunut eikä jatku enää nykyajassa. Ajanmääre *jo pari vuotta* vahvistaa jatkuvuustulkinnan, jolloin perfekti on ainoa oikea vaihtoehto.

Suomen perfektin yhteydessä voi olla joko nykyaikaa tai menneisyyttä ilmaiseva ajan adverbiaali (Sulkala 1981: 45). Adverbiaali ohjaa lauseen tulkintaa johonkin suuntaan, ja usein vaikuttaakin siltä, että nimenomaan lauseessa esiintyvä ajanmääre saa aikaan jatkuvuuden tulkinnan, jolloin imperfekti tuntuu väärältä aikamuodolta. Näin on myös seuraavassa esimerkissä:

- (73) Olisin erittäin kiinnostuunut saada siihterin paikka. Minä työskentelin viime 20 vuotta Pelastusarmeijassa siihterinä. Minä tarjoijan SPR:lla minun työkokemus. SPR olisi sopiva minulle, koska haluisin aina tomia vapaaehtoinen organisaatiossa.
K70 yt

Ajanmääreestä *viime 20 vuotta* saa käsityksen, että työskentely on jatkunut nykyhetkeen saakka. Kuten Larjavaara (2007: 376) toteaa, jatkuvuuden perfekti sisältää toiminnan jatkumisen nykyhetkeen saakka kuitenkin itse nykyhetkeä sisältämättä. Juuri tällainen vaikutelma syntyy esimerkissä ajanmääreen vaikutuksesta ja asiayhteydestä, ja siksi oletuksenmukainen aikamuoto on nimenomaan jatkuvuuden perfekti.

Aina ei ole helppoa päätellä ajanmääreiden avulla, onko toiminta jatkunut nykyhetkeen saakka. Esimerkissä 74 oleva ajanmääre *jo 12 vuotta* ja siinä nimenomaan *jo* puoltaisi jatkuvuustulkintaa.

- (74) Minä olen Maija Solki. Olen suomen kielen opettaja. Olin opettajana jo 12 vuotta. Opetin keski- ja ylä-asteella. Sain tietää, että te tarvitsette yläluokkien kielten opettajaa. Voin opettaa myös venäjän kieltä.
K34 yt

Toisaalta muun tekstin johdonmukainen imperfektin käyttö vahvistaa tulkintaa, jonka mukaan opettaminen tapahtui joskus menneisyydessä ja on jo päättynyt. Tässä tapauksessa ajanmääreiden ja aikamuodon yhteispeli ei toimi ja aiheuttaa tulkintavaikeuksia.

5.5 Muu perfektin käyttö

Edellä esiteltyjä perfektin kolmea tyyppimerkitystä Larjavaara (2007: 381) kutsuu perfektin ydinmerkityksiksi. Niiden lisäksi perfektillä on muitakin käyttötapoja, jotka ovat harvinaisempia. Aineistosta niistä löytyy vain muutamia esimerkkejä, oletettavasti vielä vähemmän kuin natiivien kielestä löytyisi. Tällaisia perfektityyppisiä ovat lähimenneisyyden perfekti, evidentialinen perfekti sekä perfektin futuurinen käyttö.

Jos mennyt tapahtuma on ajallisesti hyvin lähellä, siihen voidaan viitata perfektillä, esimerkiksi *Olen juuri tullut matkalta*. Tällöin tapahtuman nykyrelevanssi on nimenomaan sen ajallinen läheisyys. Siitä käytetään myös nimitystä "hot news", nimenomaan tapahtumaan liittyvän uutisarvon takia. (Comrie 1976: 60.) Kielittäin vaihtelee se, kuinka kauan tapahtuman jälkeen perfektiä voi vielä käyttää, ja milloin pitää vaihtaa imperfektiin. (Lindstedt 1983: 248.) Esimerkiksi suomessa adverbi *juuri* ja englannissa *recently* sallivat lähimenneisyyden perfektin käytön.

Lähimenneisyyden perfektin asema omana tyyppinä on kyseenalaistettu. Dahl (1985: 133) huomauttaa, että lähimenneisyyden perfekti ja resultatatiivinen perfekti ovat limittäisiä kategorioita. Seppänen (1997: 12) katsoo, että lähimenneisyystulkinta on pikemminkin esiintymisympäristön, esimerkiksi määritteiden kuin pelkän aikamuodon valinnan varassa. Lähimenneisyyden tulkintaan tarvitaan siis nimenomaan esimerkiksi sopiva adverbi. Näin on esimerkiksi esimerkissä 75, joka on yksi harvoista aineistosta löytyneistä melko kiistattomista lähimenneisyyden perfektin esiintymistä.

- (75) Minä olen juuri hankkinut koiran ja olisin kiinnostunut tulemaan mukaan koirakerhon toimintaan.
K72 yt

Useisiin esimerkkeihin voi tulkita lähimenneisyyden merkityksen, mutta kuten todettua, tulkinnan tekeminen riippuu kontekstista. Seuraavassa esimerkissä 76 perfektin voisi hyvin tulkita myös eksperientaaliseksi.

- (76) Olen ollut matkalla perheeni kanssa ja matka oli ihana. Lämmistä ilma aurinko paista ja kalastamme kala sitten paista ja syömme yhdessä.
K03 kt

Lähimenneisyyden tulkintaa puoltaa se, että muu teksti on imperfektissä ja (virheellisesti) preesensissä ja noudattaa selvästi kertomusrakennetta, ja tapahtumat sijoittuvat spesifiin menneeseen aikaan, joten perfektin käytölle on muu motiivi kuin kehyksen pitäminen avoimena tai epämääräisenä. Kun perfekti on ensimmäisenä, sen voisi tulkita myös Seppäsen (1997: 22) mainitsemaksi keskustelunavaukseksi, jossa voidaan käyttää perfektiä aloittamaan uusi aihe, eräänlaisena otsikointina.

Perfektia voidaan käyttää myös ilmaisemaan toisen käden tietoa ja referointia. Evidentiaalisella perfektillä ilmaistaan puhujan päätelmää, tutkimustulosta tai oletusta, joka ei perustu puhujan välittömään tietoon. (Hakulinen ym. 2004: 1462.) Se ilmaisee siis toiselta kuulemista, mutta myös sitä, kun puhuja havaitsee jonkin toiminnasta jääneen jäljen, josta hän päättelee itse tapahtuman, esimerkiksi *Viime yönä on näköjään satanut lunta* (koska maa on valkoinen) (White 1993: 190).

Perfektin evidentiaalista käyttöä ei aineistossani esiinny kuin korkeintaan tahattomana merkityksenä, jota kirjoittaja ei luultavasti ole tarkoittanut. Se ei ole yllättävää, sillä kuulopuhetta ja päättelyä voi ilmaista monella muullakin keinolla, kuten partikkeleilla, ja aikamuotojen evidentiaallinen käyttö lienee kielenoppijoille vierasta. Jenni Valmun (2007: 84) aineistossa unkarilaisille suomenopiskelijoille pluskvamperfektin evidentiaallinen käyttö oli täysin vierasta, joten ei ole yllätys, että S2-oppijoiden itse tuottamissa teksteissä, joissa vieläpä pyritään mahdollisimman virheettömään kielenkäyttöön, perfekiäkään ei käytetä tässä merkityksessä.

Esimerkissä 77 on tehtävänä ilmeisesti ollut kirjoittaa kirjelappu naapurilleen ja pahoitella, ettei pääsekään sovittuun tapaamiseen. Kirjoittajat ovat keksineet poissaololle erilaisia syitä.

(77) siskoni on soittanut että hänen miehensä on vakavasti sairas ja minun täytyy mennä hoitaa heidän lasta koska he ovat sairaalassa.
K74 pt

Mielestäni esimerkissä 77 syntyy tahattomasti vaikutelma, että kirjoittaja ei ole ollut kotona siskon soittaessa, vaan on kuullut siitä joltakulta muulta. Luonteva aikamuoto olisi imperfekti.

Suomen perfektillä voidaan myös viitata tulevaisuuteen, jos viittaushetki ei olekaan nykyhetkessä vaan tulevassa. Tällöin futuurisen tulkinnan saavassa

yhdysrakenteessa suhteutetaan kahden lauseen tempukset ja tilannetta tarkastellaan ikään kuin tapahtuneena tulevassa. (Hakulinen ym. 2004: 1461,1471.) Aineistossa on muutama esimerkki perfektin futuurisesta käytöstä.

- (78) arvokas ystäväni heti kun palenut Suomeen kerron m itä meni matka.
K75 kt

Esimerkin 78 perfektistä puuttuu jälleen olla-verbi, mutta perfektimuoto on tunnistettavissa. Suomeen palaaminen tapahtuu tulevaisuudessa, mutta siihen viitataan ikään kuin jo menneenä tapahtumana, sillä päälauseen ilmaiseman toiminnan hetkellä se on jo tapahtunut.

5.6 Semanttisten tyyppien käytön kehitys eri tasoilla

Olen koonnut taulukoihin perfektin kolmen yleisimmän semanttisen tyyppin esiintymien määrät ja virhetyypit tasoittain. Taulukoista on siis jätetty pois muut perfektityypit, joiden käyttö oli hyvin vähäistä, sekä muutama epäselvä tapaus, jotka olen jättänyt kokonaan luokittelun ulkopuolelle. On myös hyvä ottaa huomioon, että olen ollut avokätinen luokitellessani alun perin perfektejä harvinaisempiin tyypeihin. Esimerkiksi jos perfektistä on voinut syntyä tulkinta kuulopuheesta, olen luokitellut sen sellaiseksi, vaikka kuulopuhetulkinta ei luultavimmin olekaan kirjoittajan tarkoittama merkitys. Taulukoita lukiessa on myös muistettava, että perfektien luokittelut eivät ole jäännöksettömiä eivätkä aukottomia, vaan pikemminkin liukuvia, eivätkä virheet ole aina suinkaan yksiselitteisiä.

Taulukoissa on ensin oikein-sarake, jossa on oikein käytettyjen perfektiesiintymien kappalemäärä. Seuraavassa kolmessa sarakkeessa ovat perfektiesiintymät, jolloin käytetty perfekti on ollut virheellinen, ja sen tilalla olisi pitänyt olla toinen aikamuoto. Oikea aikamuoto on lihavoitu. Viimeiset kolme saraketta ovat niitä esiintymiä, joissa on jokin toinen aikamuoto, vaikka oikeampi muoto olisi perfekti. Oikea muoto on jälleen lihavoitu.

Taulukko 5. Perustason perfektien kolmen semanttisen tyypin esiintymät, kpl.

	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Result.	42		4	1	3		1
Eksper.	12		13	2		2	1
Jatk.	14		2		6	9	1
Yht.	68		19	3	9	11	3

Perustasolla esiintymien määrät ovat vielä suhteellisen pieniä. Perfektin ja imperfektin sekaannus on huomattavin ongelma. Näyttää siltä, että nimenomaan perfektia on käytetty imperfektin tilalla enemmän kuin toisinpäin. Osasyynä tähän on luultavasti se, että yhdessä tehtävässä vaikuttaa siltä, että monet kirjoittajat ovat saattaneet kopioida perfektin *olet unohtanut* suoraan tehtävänannosta silloinkin, kun kirjeen kontekstiin olisi sopinut usein paremmin imperfekti (Ks. luku 3.3.). Virhetyyppiä perf>prees esiintyy nähdäkseni kaikilla tasoilla lähinnä satunnaisena lipsahduksena, ja siksi sen puuttuminen perustasolta on mielestäni sattumaa.

Taulukko 6. Keskitason perfektien kolmen semanttisen tyypin esiintymät, kpl.

	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Result.	64	2	5	2		7	
Eksper.	40	2	11		3	6	
Jatk.	35		5		4	6	
Yht.	139	4	21	2	7	19	

Keskitasolla perfektien määrä kasvaa ja virheet vähenevät huomattavasti. Esiintymien määrät ovat tasoittain jaoteltuna edelleen sen verran pieniä, että esimerkiksi resultatiivisen ja eksperimentaalisen perfektin käytön kehityksen välille ei saada suuria

eroja. Perus- ja keskitasolla näyttäisi kuitenkin, että perf>imp-tyyppinen virhe on yleisempi eksperientaalisen kuin resultatiivisen perfektin kohdalla. Tämä tukisi osaltaan väitettä siitä, että erityisesti eksperientaalinen perfekti on päällekkäinen imperfektin kanssa sikäli, että se on suoraan aikaviitteinen (ks. luku 2.2.). Perfektien määrä aineistossa on kuitenkin sen verran suppea, että laajaa tämänsuuntaista yleistystä ei välttämättä voi tehdä.

Taulukko 7. Ylimmän tason perfektien kolmen semanttisen tyypin esiintymät, kpl.

	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Result.	110	3	7		1	1	1
Eksper.	44	1			1	4	
Jatk.	65	1			5	4	
Yht.	219	5	7		7	9	1

Huomattavin ero ylimmän ja muiden tasojen välillä on se, että virheiden osuus on todella pieni. Ylimmällä tasolla tekstit alkavatkin muistuttaa yhä enemmän natiivien kieltä. Ehkä yllättävästikin ylimmällä tasolla perfektiiä ja preesensiiä sekoitetaan edelleen toisiinsa, vaikka virheiden määrät ovatkin hyvin pieniä perfektien kokonaismäärään verrattuna. Monet preesens-perfekti-virheistä ovat ylimmällä tasolla lisäksi konditionaalimuotoja, jotka sekoittuvat helposti. Perfektiä ei ylimmällä tasolla juurikaan käytetä muiden aikamuotojen tilalla; poikkeuksena näyttäisi olevan resultatiivinen perfekti, jossa tällaisiakin virheitä esiintyy.

Taulukossa 8 on perfektiesiintymät jaoteltu tyypeittäin. Tästä voi huomata, että nimenomaan jatkuvuuden perfektissä korostuvat virheet, joissa perfektiiä ei ole käytetty, vaikka pitäisi, eli perfektin alikäyttö, kun taas kahdessa muussa tyyppissä ongelmana on ennemminkin perfektin käyttö muiden aikamuotojen tilalla.

Perfektin tilalla käytetty preesens osoittautuu yleiseksi virhetyypiksi nimenomaan jatkuvuuden perfektin kohdalla. Perus- ja keskitasolla tämä tyyppi ei erotu niin selvästi, koska muitakin virheitä tehdään paljon, mutta ylimmällä tasolla se erottuu jo selkeästi omaksi ryhmäkseen. Kuten edellisissä alaluvuissa totesin, ylimmän tason

virheet eivät enää ole niin itsestään selviä, vaan liittyvät koko tekstin kokonaisuuteen enemmän kuin lausetason selkeisiin erheisiin, joten selkeämmät virheet jatkuvuuden perfektissä erottuvat muista. Kaikilla tasoilla nimenomaan perfektin tilalla käytetyt muut aikamuodot ovat jatkuvuuden perfektin kohdalla yleisempiä kuin muissa tyypeissä. Perfekti käytettynä muiden aikamuotojen tilalla aiheuttaa virheitä paljon tasaisemmin kaikissa tyypeissä.

Jatkuvuuden perfektin ja preesensin sekaannukset ovat odotuksenmukaisia sikäli, että monissa kielissä nykyhetkellä jatkuvasta toiminnasta käytetään preesenssiä. Tällaisten virheiden tekijöiden äidinkielet löytyivät kirjoittajien taustatiedoista neljässä tapauksessa: keskitasolla yksi saksan- ja yksi venäjänkielinen sekä ylimmällä tasolla yksi somalin- ja yksi saksankielinen kirjoittaja. Näistä ainakin saksa ja venäjä ovat Larjavaaran (2007: 376) mukaan sellaisia, joissa preesens voi kuvata menneisyydessä alkanutta mutta nykyhetkellä jatkuvaa tekemistä.

Taulukko 8. Perfektin kolmen semanttisen tyyppin tasoittaiset esiintymät, kpl.

Resultat.	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Perustaso	42		4	1	3		1
Keskitaso	64	2	5	2		7	
Ylin taso	110	3	7		1	1	1

Eksperient.	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Perustaso	12		13	2		2	1
Keskitaso	40	2	11		3	6	
Ylin taso	44	1			1	4	

Jatkuvuus	oikein	perf >prees	perf >imp	perf >plp	prees >perf	imp >perf	plp >perf
Perustaso	14		2		6	9	1
Keskitaso	35		5		4	6	
Ylin taso	65	1			5	4	

Tendenssit eivät kuitenkaan ole mitenkään selviä, vaan kaikenlaisia tyyppisiä esiintyy kaikilla tasoilla ja kaikissa tyypeissä. Tämäkin osaltaan mielestäni kuvaa sitä, miten perfektin merkityksiä ja käyttötapoja ei voi jyrkästi erottaa toisistaan, vaan kyse on ennemminkin vivahde-eroista. Käyttämäni jaottelu perfektin semanttisiin tyyppisiin ei siis välttämättä ole paras mahdollinen tapa kuvata perfektiä, sillä se ei pysty erittelemään perfektin merkityksiä kovinkaan tehokkaasti.

6 LOPUKSI

Tutkielmassa olen selvittänyt S2-oppijoiden menneen ajan aikamuotojen käyttöä ja jonkin verran myös menneeseen aikaan viittaamista kokonaisuutena. Suomen kielessä aikaviittaus tehdään pääasiassa finiittiverbin avulla, joten olen keskittynyt analyysissäni siihen ja jättänyt muut kuin kieliopilliset aikaan viittaamisen keinot vähemmälle huomiolle.

Olen tarkastellut aineistoa kolmesta näkökulmasta. Aikamuotojen käytön ja virhetyyppien määrien tarkastelu kertoo, että imperfekti on menneen ajan aikamuodoista suosituin. Ylimmällä tasolla sen käyttö on paljon vähäisempää kuin perus- ja keskitasolla, sillä ylimmän tason tehtävänannot eivät vaatineet niin paljon menneen ajan aikamuotojen käyttöä. Perfektin käyttö sen sijaan lisääntyy jonkin verran ylimmälle tasolle siirryttäessä, oletettavasti siksi, että sen käyttö hallitaan paremmin ja se alkaa olla tuttu kielenoppijoille. Pluskvamperfektiä käytetään vain vähän kaikilla tasoilla, ja sen käyttö on horjuvaa. Tämä johtuu siitä, että se on harvinainen muoto, mutta nähdäkseni myös siitä, että se on niin muotona kuin käytöltäänkin kielenoppijoille melko vieras. Huomattavinta pluskvamperfektissa on sen ylikäyttö, eli sitä käytetään paikoissa, joihin se ei kuuluisi.

Perustasolla preesenssiä on käytetty muiden aikamuotojen, erityisesti imperfektin sijasta paljon, mikä kertoo siitä, että menneen ajan aikamuotojen käyttö ei monilla kirjoittajilla ole vielä perustasolla hallussa, ja niitä korvaamassa käytetään preesenssiä. Muilla tasoilla sekoittuminen preesenssiin ei tuota enää niin suuria ongelmia, sen sijaan imperfektin ja perfektin välinen ero on usein vaikea hahmottaa muillakin tasoilla. Ylimmällä tasolla virheitä on huomattavasti vähemmän kuin muilla tasoilla, ja siellä kieli lähenee natiivin tasoa.

Olen tarkastellut aikamuotojen käyttöä myös tekstikokonaisuuksissa kiinnittämällä huomioni kirjoitelmista löytyviin narratiiveihin. Niissä kuvaillaan muun muassa lomamatkojen tekemisiä. Teksteissä kertova ja kuvaileva tekstityyppi esiintyvät usein rinnakkain, mikä aiheuttaa vaihtelua myös aikamuodoissa. Ongelmana aikamuotojen käytössä narratiiveissa on usein se, että niiden käyttö ei ole yhdenmukaista koko tekstissä: lukijan on esimerkiksi vaikea päätellä, onko kuvailtu

matka jo päättynyt vai onko kirjoittaja vielä matkalla. Tekstikokonaisuuksissa yhdenmukaisuusongelmia on myös aikamuotojen ja muiden aikaan viittaamisen keinojen välillä, sillä usein esimerkiksi ajanmääreet ovat ristiriidassa käytetyn aikamuodon kanssa, mikä vaikeuttaa aikaviittausten tulkitsemista.

Narratiivia käytetään myös sellaisissa tehtävänannoissa ja tekstilajeissa, joissa sitä oletuksenmukaisesti ei tarvittaisi. Tällaisia olivat esimerkiksi ylimmän tason työhakemus ja perustason asiakaspalaute. Vaikuttaisi siltä, että kertova tekstityyppi on kirjoittajille usein tuttu, ja siihen turvaudutaan paljon silloinkin, kun sitä välttämättä ei tarvittaisi, vaan tekstin toisenlainen rakentaminen olisi tarkoituksenmukaisempaa. Kertova tekstityyppi opitaan yleensä aikaisemmin kuin esimerkiksi argumentoiva, joten ei ole kummallista, että sitä käytetään silloinkin, kun se ei ole tarpeellista tai edes suotavaa.

Olen perehtynyt perfektiin ja sen käyttötapoihin analyysissäni syvällisemmin kuin muiden aikamuotojen, sillä perfektin käytön moninaisuus aiheuttaa usein ongelmia niin kielen kuvaajille kuin sen oppijoillekin. Perfektin semanttisten tyyppimerkitysten tarkastelu osoittaa ensinnäkin, että perfektin prototyyppejä ja suomen kielessä keskeisiä merkityksiä – resultatiivista, eksperimentaalista ja jatkuvuuden perfektiä – käytetään runsaasti, mutta periferisemmät merkitykset, kuten evidentialinen perfekti, ovat kielenoppijoille vieraita, sillä niitä ei käytetty juuri lainkaan. Toiseksi aineisto osoittaa, että etenkin jatkuvuuden perfektissä tehdään virheitä kaikilla taitotasoilla, myös ylimmällä. Imperfektin lisäksi sitä sekoitetaan erityisesti preesensiin, mikä monissa tapauksissa voi johtua siitä, että monissa muissa kielissä käytetään perfektiä kuvaamaan toimintaa, joka on alkanut menneisyydessä mutta jatkuu vielä nykyhetkellä.

Aikamuotoihin ja aikaviittauksiin liittyy tiiviisti aspekti; tässä työssä sen tarkastelu on kuitenkin jäänyt hyvin vähälle. Olisikin mielenkiintoista tarkastella lähemmin, miten verbien leksikaalinen aspekti vaikuttaa perfektin käyttöön. Aikaan viittaaminen kokonaisuutena on myös mielenkiintoinen tutkimuskohde, johon tässä työssä on kyllä puututtu tarpeen vaatiessa, mutta jota ei omana kokonaisuutenaan ole käsitelty. Etenkin kielenoppimisen varhaisvaiheet, jolloin menneen ajan aikaviittaukset tehdään pääasiassa muutoin kuin kieliopillisten keinojen avulla, eivät tässä aineistossa nousseet juuri esiin.

Yki-aineistoa on hyödynnetty useissa jo valmiissa sekä tekeillä olevissa opinnäytteissä. Aineisto soveltuu monenlaisten kysymysten tarkasteluun, ja suotavaa olisikin, että sitä hyödynnettäisiin arvioitaessa Suomessa asuvien maahanmuuttaja-aikuisten kielitaidon tasoa sekä kielitaidon riittävyyttä erilaisissa tilanteissa. Nyt tekeillä olevien opinnäytteiden tuloksien jonkinlainen koonti olisi mielenkiintoinen kokonaiskatsaus aineiston antiin, ja toisi ehkä näkyville jonkinlaisen yleiskuvan Yki-kokeeseen osallistuvien kielenoppijoiden taitojen ominaispiirteistä ja kehityksestä.

LÄHTEET

- BARDOVI-HARLIG KATHLEEN 2000: *Tense and Aspect in Second Language Acquisition: From, Meaning, and Use*. Blackwell, Malden.
- BERMAN, RUTH A. – SLOBIN, DAN ISAAC 1994: *Relating events in narrative: a crosslinguistic developmental study*. Erlbaum, Hillsdale (N.J.).
- COMRIE, BERNARD 1976: *Aspect*. Cambridge University Press, Cambridge.
- COMRIE, BERNARD 1985: *Tense*. Cambridge University Press, Cambridge.
- DAHL, ÖSTEN 1985: *Tense and Aspect Systems*. Basil Blackwell, Oxford.
- FRAWLEY, WILLIAM 1992: *Linguistic Semantics*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
- GRÖNHOLM, MAIJA 1993: Tempusten ja modusten käyttö toisen kielen kirjoittamisessa. *Virittäjä* 97, s.410–420.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKS, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1949: *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa I*. Turun yliopiston julkaisuja B:32.
- HAAPALA, TERHI 2008: Finiittiverbeistä verbiketjuihin: verbiytimien kompleksistuminen S2-oppijoiden kielessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.

- ITKONEN, ESA 1997: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Gaudeamus, Helsinki.
- KAUPPINEN, ANNELI 1984: *Tekstejä teksteistä: muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiatekstien referoinnin problematiikkaan*. SKS, Helsinki.
- KLEIN, WOLFGANG 1994: *Time in Language*. Routledge, London.
- KOIVISTO, HELINÄ 1994: *Ulkomaalaisuuden syntaksia*. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Tampere, Tampereen yliopisto.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. SKS, Helsinki.
- LAURANTO, YRJÖ 2007: *Aikaan viittaaminen ja suomen tempusjärjestelmä*. Kielitieteen päivät 24.–25.5. Oulussa. Moniste.
- LINDSTEDT, JOUKO 1983: The past is present: notes on the perfect tense. – Karlsson, Fred (ed.): *Papers from the seventh Scandinavian conference of Linguistics*, s. 246–259. University of Helsinki, Helsinki.
- NAHKOLA, TIINA 2008: Konjunktioiden *kun*, *koska* ja *jos* tehtävät S2-oppilaiden kirjoitelmissa. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- OPETUSHALLITUS 2002: *Yleisten kielitutkintojen perusteet*. Opetushallitus, Helsinki.
- SULKALA, HELENA 1981: *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Oulun yliopisto, Oulu.
- SCHLACHTER, WOLFGANG 1980a: Suomen tempusjärjestelmän reunamia I. *Virittäjä* 84, s. 7–26.

- SCHLACHTER, WOLFGANG 1980b: Suomen tempusjärjestelmän reunamia II. *Virittäjä* 84, s. 116–141.
- SHORE, SUSANNA – MÄNTYNEN, ANNE 2006: Johdanto. – Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin (toim.): *Genre – Tekstilaji*, s 9–41. Tietolipas 213. SKS, Helsinki.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Suomen perfektin merkityksestä keskustelunaineiston valossa. *Virittäjä* 101, s. 2–26.
- TARNANEN, MIRJA – HUHTA, ARI – POHJALA, KALEVI 2007: Mitä on osaaminen? Kielitaidon arviointi vastaajana. – Sari Pöyhönen ja Minna-Riitta Luukka (toim.): *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti*, s. 381–412. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- TARNANEN, MIRJA – MÄNTYLÄ, KATJA 2006: Toisen ja vieraan kielen oppijat Yleisissä kielitutkinnoissa. – Päivi Pietilä, Pekka Lintunen ja Heini-Marja Järvinen: *Kielenoppija tänään – Language Learner of Today*, s. 105–122. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, Jyväskylä.
- VALMU, JENNI 2007: Suomen menneen ajan tempusten semantiikka unkarilaisilla kielenoppijoilla. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- WHITE, LEILA 1993: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Finn Lectura, Helsinki.

LIITE

Esimerkkejä kirjoitelmista

Perustaso

Tekstilaji: epämuod. kirje
Tehtävätyyppi: ohjattu kirjoittamistehtävä
Otsake: Kirje ystävälle
K76 pt

Moi Hannu!

Minä lähetän tämä kirje sinulle koska kun sinä olit minun luonani, unohdit sinun kellonsi.

Muistatko kun sinä olit luonani, me menimme uimaan ja ravintolaan? Se oli niin hauskaa! Minä olen hyvin, mutta minun koirani on sairas. Ehkä hänellä on flunssa. Toivottavasti ei. Minä ostin eilen uusi tuoli, ja on tosi mukava.

Haluaisitko tavata ensi torstai, klo. 10:00? Me voimme mennä ostoksiin yhdessä. Tavataan luonani.

Terve!
Maija Solki

Keskitaso

Tekstilaji: mielipideteksti
Tehtävätyyppi: ohjattu kirjoittamistehtävä
Otsake: Mielipidekirjoitus
K77 kt

Minäkin ajatelin tätä ongelmaa Koska itse asunkin kolmannessa kerroksessa ja mollemat naapurini polttavat paljon. Ne jotka asuvat alapuolella polttavat parvekkeillaan, ja asuvia minun kerroksessani vastapuolella polttavat käyttävässä. Ja en voi edes pitää ovea hetkeksi auki Minulla on astma ja jopa asunnossani en saa raitista ilmaa ja joudun kärsimään savusta.

Olen sama mieltäni että lakia voisi laajentaa niin, että se koskisi myös kerrostalotupakointia.

Olen venäläinen ja huomasin että suomessa polttavia ihmisiä eivät yhtään arvosta polttamattomia missäkään. Toivotaan ja odotan uuden lain laajentamista.

Ylin taso

Tekstilaji: hakemus

Tehtävätyyppi: ohjattu kirjoittamistehtävä

Otsake: Kuvaus

K78 yt

Pappilanniemen päiväkoti

Pappilanniemen tie 7

03 360 Parola

Maija Solki

Haen lastentarhanopettajan työpaikan teidän päiväkodistä. Minulla on lastentarhanopettajan koulutus (ylempi korkeakoulututkinto, laajaus 160 ov) ja noin 5 vuoden mittainen työkokemus. Edillisen työkokemuksen perusteella haen nyt vaki tuista työpaikkaa. Olen innokas, aktiivinen ja ahkera työntekijä. Osaan löytää ratkaisuja vaikka vaikeassa tilanteessa. Olen yhteistyökykyinen ja hyvä työyhteisön jäsen. Pidän lastentarhanopettajan työstä ja lapsista. Minulla on kokemusta työskentellä maahanmuuttajien lapsien kanssa. Olen valmis mielenkiintoiseen työhön.

kiinnottavasti Maija Solki